Die Gem
Diversiteit en Gemeenschapsvorming
Solidariteit in Diversiteit

Rapport retrospectieve case study

Maximiliaanpark

©K. Vandemoortele

Anika Depraetere,

Stijn Oosterlynck & Joke Vandenabeele

02/01/2017

www.solidariteitdiversiteit.be

Met steun van IWT – Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie

Universiteit Antwerpen · KU LEUVEN · HoGent · Universiteit Gent · LUCA · iwt

Inhoudstafel

1. Inleiding....4
Maximiliaanpark....4
Methodologie....4
Bedenkingen....6
Dank....7
2. Beschrijving in context....8
Opvangcrisis....8
Burgerinitiatief....9
CollectActif....10
3. Diversiteit....12
Vrijwilligers van de keuken....12
CollectActifs visie op diversiteit....14
4. Interpersoonlijke praktijken....16
Doneren....16
Tijd investeren....17
Solidariteit organiseren....18
5. Burgerschap....21
Erkenning....21
CollectActif: la citoyennité par acte....22
CollectActif : politieke vertegenwoordiging?....24
6. Bronnen van solidariteit....26
Gedeelde normen en waarden....26
Interdependentie....28
Ontmoeting....33
7. Leren....36
Een hechte sociale gemeenschap....36

Mogelijkheden tot subjectiverend leren.....38

8. Spanningsvelden.....41

Universalistisch particularistisch.....41

Afstand nabijheid.....43

Integratie transformatie.....43

1. Inleiding

In het DieGem onderzoek zoeken we naar innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit. Anders dan bij heersende en structurele vormen van solidariteit binnen de context van een natiestaat zoeken wij naar nieuwe vormen van solidariteit op plaatsen waar mensen van diverse afkomst elkaar tegenkomen: op de werkvloer, in de woonomgeving, op school, in de sportclub, het jeugdhuis, enz. Onze hypothese is dat de betrokkenen op deze plaatsen leren omgaan met culturele diversiteit en aangezet worden om burgerschapspraktijken op te zetten die leiden tot innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit. Om deze hypothese te testen, zetten we 32 case studies op. Dit rapport vat de resultaten van één van die case studies samen.

Maximiliaanpark

Het Maximiliaanpark is een park tegenover de Dienst Vreemdelingenzaken in Brussel. In september 2015 was dit de locatie van een informeel vluchtelingenkamp. De overheid slaagde er niet in om tijdig te reageren en opvang te voorzien voor de grote groepen vluchtelingen die in de zomer van 2015 Europa, en eind augustus 2015 België, bereikten. Burgers namen, samen met enkele NGO's en semi-publieke instanties, de opvang van deze vluchtelingen op zich. Dit rapport analyseert de solidariteitspraktijken binnen dit park, met een specifieke focus op de voedselbedeling georganiseerd door CollectActif, een zelforganisatie van mensen zonder wettig verblijf die strijdt tegen voedselverspilling.

Methodologie

In juni 2015 vond er een verkennend gesprek plaats met twee leden van CollectActif. De DieGem onderzoeksgroep was op zoek naar case studies die inzetten op de organisatie van solidariteit vanuit vrijwilligers (eerder dan betaalde professionals) en de activiteiten van CollectActif op de Abattoir in Brussel kwamen toen in ons vizier. Elke zondagochtend zamelt CollectActif voedseloverschotten in op deze markt. Ze verwerkt de overschotten ter plekke tot pakketten die worden verdeeld aan een diverse groep personen en gezinnen in precaire situaties in Brussel.

Midden in de mediastorm over de vluchtelingencrisis en de aankomst van vluchtelingen in Brussel, viel mijn[1] oog op een krantenartikel met als titel 'migranten zonder papieren koken voor nieuwkomers' (De Standaard, 31/8/2015). CollectActif had een bestelwagen geleend en was soep gaan uitdelen in het Maximiliaanpark. Via hun facebookpagina vernam ik hun beslissing om de activiteiten op de Abattoir tijdelijk stop te zetten om zich verder te kunnen inzetten in het park. Toen ik op 8 september voor de eerste keer het kamp bezocht, werden ik verwelkomd met de zinnen 'Anika! Tu voulais faire une étude sur la solidarité, non? Bon, on pense que c'est le moment!' Vanaf die dag besloot ik om de locus van het onderzoek te verplaatsen naar het park en er zo vaak als mogelijk aanwezig te zijn om de solidariteitspraktijken te bestuderen. In het totaal was ik twaalf dagen aanwezig in het park. Ik logeerde in de buurt van het park om er op verschillende momenten te kunnen aanwezig zijn.

Ik vergaarde data via participerende observatie in de keuken van CollectActif en wandelingen door het kamp om kennis te maken met andere actoren en de steeds veranderende organisatie van het kamp als geheel. Ik koos ervoor om als onderzoeker zo weinig mogelijk sociale ruimte in te nemen door te trachten op te gaan in het geheel aan bestaande en zich ontwikkelende sociale relaties (Goffman, 2014). Om zicht te krijgen op de solidariteitspraktijken binnen het kamp werd ik er dus zelf deel van. Ik nam niet enkel een observerende rol op, maar nam ook deel aan activiteiten in de keuken (sorteren in de stock, maaltijden bereiden en voedsel en drank bedelen) en in het kamp (vluchtelingen onthalen, bezoekers rondleiden, nieuwe vrijwilligers wegwijs maken, donaties ontvangen en donateurs naar de juiste plaats doorverwijzen). Ik zocht, net zoals de andere vrijwilligers in het park, naar manieren om mezelf volgens mijn eigen mogelijkheden nuttig te maken. Zo vertaalde ik geregeld voor vrijwilligers van het Frans naar het Nederlands en omgekeerd, kon ik gezien mijn toegang tot de keuken contacten leggen met vrijwilligers elders op het terrein en kon ik donateurs voorzien van gedetailleerde info over welke goederen we wanneer nodig hadden. Ik deed, net als een aantal andere, vaste vrijwilligers, een fluovestje om. Op dit fluovestje schreef ik mijn naam opdat ik op een vlotte manier kon aangesproken worden door medevrijwilligers, donateurs of vluchtelingen.

Na afloop van de eerste twee dagen noteerde ik de gebeurtenissen, acties en reflecties van de dag zo gedetailleerd mogelijk in een schriftje. Vanaf dag drie nam ik een *voicerecorder* mee naar het park om tijdens mijn wandelpauzes in te spreken wat er de afgelopen uren gebeurd was. Dit liet me toe

[1] Het onderzoek en het veldwerk werd uitgevoerd door Anika Depraetere, de analyse gebeurde samen met de mede-auteurs Joke Vandenabeele en Stijn Oosterlynck. Er wordt in dit rapport dus desgevallend gebruik gemaakt van de eerste persoon enkelvoud, desgevallend van de eerste persoon meervoud.

om een vollediger beeld van het kamp te beschrijven. Ik transcribeerde deze veldnota's en codeerde ze vervolgens met de hand volgens de DieGem thema's. In februari 2016, zo'n half jaar na de ervaring in het Maximiliaanpark, nam ik samen met een collega twee focusgesprekken af. Het eerste focusgesprek omvatte de ervaring van vijf van de stichtende leden van CollectActif, hun persoonlijke geschiedenis, het ontstaan van de organisatie en de sleutelmomenten in haar geschiedenis. Voor een tweede focusgesprek werden via CollectActif vrijwilligers die actief waren in het Maximiliaanpark uitgenodigd. Er kwamen vier personen opdagen en het gesprek omvatte hun persoonlijke beleving van het kamp en hun engagement binnen de keuken. Voor beide gesprekken hadden we een gespreksleidraad met thema's en specifieke vragen voorbereid (zie bijlage). We konden hiermee het gesprek faciliteren en gaande houden, maar ook veranderen van focus indien nodig. De gesprekken verliepen erg geanimeerd en we kwamen enkel tussen om specifiekere bijvragen te stellen, andere mensen het woord te geven en een nieuwe vraag te introduceren. Deze focusgesprekken werden eveneens getranscribeerd en op dezelfde manier geanalyseerd als de veldnota's.

Migranten zonder papieren koken voor asielzoekers

De beweging Collectactief, die voornamelijk uit migranten zonder papieren bestaat, heeft maandagmiddag in samenwerking met de Coördinatie van de sans-papie...

STANDAARD.BE

De Standaard, 31/8/2015

Bedenkingen

CollectActif was ons aanknopingspunt om toegang te krijgen tot het park. Via de keuken kregen we zicht op de bredere werking van het park en de solidariteitspraktijken die zich hierbinnen ontwikkelden. Het onderzoek naar solidariteit in diversiteit dat hier gepresenteerd wordt, betreft het gehele park, maar voor sommige onderdelen is er een meer uitgesproken focus op de interacties gelinkt aan de keuken van CollectActif. Het onderdeel 'burgerschap' steunt sterk op een analyse van

de inzet van mensen zonder wettig verblijf, zogenaamde ‘niet-burgers’, naar andere groepen in de samenleving toe. De analyse van leerdynamieken steunt sterk op langdurige en herhaalde observaties van interacties binnen de keuken.

Het rapport geeft de solidariteit in het hier en nu weer. Over de lange termijn effecten van de solidariteitsbeweging van het Maximiliaanpark hebben we geen data, behalve dan een beperkt aantal reflecties van vrijwilligers zes maanden na hun ervaring in het park. Dit waren echter allen vrijwilligers die actief waren gebleven. We beschikken niet over data van de ongetwijfeld grote groep vrijwilligers voor wie hun engagement eenmalig was. We kunnen dus geen uitspraken doen over factoren die de solidariteit in het hier en nu kunnen bestendigen.

De term vrijwilligers wordt in dit rapport gebruikt om de diversiteit aan personen die actief waren in het park te vatten. De term omvat dus ook die vluchtelingen die al gauw taken op zich namen in de keuken, als vertalers, enzovoort. In het park viel geen eenduidig onderscheid te maken tussen wie hielp en wie geholpen werd, iets wat dit rapport een des te interessanter rapport maakt met betrekking tot solidariteit in diversiteit.

Dank

We willen graag de leden van CollectActif bedanken om ons via de keuken zo vlot toegang én een plaats te geven in het Maximiliaanpark. We bedanken hen ook om na deze gezamenlijke ervaring verder met ons te reflecteren over de solidariteit met vluchtelingen, mensen zonder wettig verblijf en andere precaire groepen.

2. Beschrijving in context

Om de case van het Maximiliaanpark te begrijpen is het van belang om eerst stil te staan bij de verhoogde instroom aan vluchtelingen in Europa, de opvangcrisis in België, het burgerinitiatief dat daarop volgde en de specifieke rol die CollectActif hierin opnam.

Opvangcrisis

In de zomer van 2015 werd Europa geconfronteerd met een grote instroom aan vluchtelingen afkomstig uit voornamelijk Syrië, een land waar sinds 2011 een burgeroorlog heerst, en andere gebieden die het voorwerp zijn van aanhoudend conflict en instabiliteit zoals Irak en Afghanistan. Eind augustus 2015 bereikte deze vluchtelingenstroom België. Al gauw ontstond een opvangcrisis: de Dienst Vreemdelingenzaken slaagde er niet in om de asielzoekers tijdig te registeren en zij kregen dan ook niet tijdig een opvangplaats toegewezen. Daarenboven slibde het reguliere opvangsysteem dicht. Volgens het Commissariaat Generaal van de Vluchtelingen en de Staatslozen (CGVS) werden in september 2015 5.512 asielaanvragen ingediend, een stijging van 19,3% in vergelijking met augustus 2015 en van 206,7% in vergelijking met september 2014. De voornaamste landen van herkomst waren Irak (2207 aanvragen, 40% van het totaal), Syrië (1507 aanvragen, 27,3%) en Afghanistan (523 aanvragen, 9,5%). Deze cijfers geven een onvolledig beeld gezien de dossiers die toen nog van de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) moesten overgemaakt worden.

Vanaf halverwege augustus werden de wachtrijen voor registratie bij de DVZ in Brussel langer en langer. Aan de DVZ zijn af en toe vrijwilligers in de weer om ’s ochtend koffie en een klein ontbijt te voorzien voor de wachtenden. Eind augustus zagen deze zich echter genoodzaakt om iglotentjes te voorzien zodat de nieuwkomers niet langer ’s nachts en in de kou moesten aanschuiven. De aanhoudende instroom aan vluchtelingen en het onvermogen van de overheid om hier tijdig op te reageren, zorgden ervoor dat het informeel vluchtelingenkamp al snel aangroeide tot een plaats waar meer dan 1.000 personen onderdak kregen.

Halverwege september voorzag de overheid in een noodopvangsysteem waar nieuwkomers konden verblijven in de periode voor ze toegewezen werden aan een regulier opvangcentrum. De noodopvang bevond zich in de WTC 3 toren vlakbij het park, maar zowel de toegang als de opvang zelf lieten te wensen over. Nieuwkomers dienden een formulier van DVZ met een voorlopige registratiedatum voor te leggen. Dit formulier kon men enkel vroeg in de ochtend en op weekdagen ophalen. De overgrote meerderheid van de nieuwkomers diende dus opnieuw minstens één nacht in

het park te slapen. Daarenboven werd de toegang bewaakt door een aantal stevige stewards, wat allesbehalve uitnodigend overkwam voor de nieuwkomers die gedurende hun lange tocht meermaals de informele kanalen verkozen boven het geweld van officiële overheidsinstanties in doorgangslanden en aan grensovergangen. De noodopvang zelf bestond uit een aantal veldbedden in een grote open zaal. Er was geen privacy, geen plaats om bagage te stockeren en er werden geen maaltijden voorzien. Aanvankelijk kon men er ook enkel 's nachts terecht. Veel vluchtelingen bleven met andere woorden hangen in het park, zeker overdag gezien de verschillende sociale activiteiten daar aanwezig.

Begin oktober besloot het Burgerplatform, een platform dat de meeste civiele activiteiten in het kamp overkoepelde, om het kamp op te doeken. Ze wilden niet langer de taak van de overheid uitvoeren en verwezen iedereen door naar de noodopvang van het Rode Kruis en naar gastgezinnen. Ze plaatsten een aantal van hun grote tenten voor de ingang van de WTC 3 toren om ook symbolisch de verantwoordelijkheid over te dragen.

De laatste tenten van het Maximiliaanpark worden voor de gebouwen van de noodopvang geplaatst.

Burgerinitiatief

Eind augustus 2015 waren de eerste tentjes, gedoneerd door buurtbewoners, zichtbaar in het park. Er werd toen ook koffie voorzien en af en toe voedsel zoals sandwiches, soep en ontbijtkoeken bedeeld. Toen ik op 8 september voor de eerste keer het kamp bezocht, was er al een hele infrastructuur op poten gezet: CollectActif had een veldkeuken met twee frigo's, twee gasbekkens, een afwasplaats en een stock voor droge voeding en drank achteraan. Enkele personen hadden zich

verantwoordelijk gesteld voor de bedeling van tenten, dekens en slaapzakken. Samu Social, een organisatie die in het Brusselse instaat voor noodopvang van daklozen, installeerde mobiele douches en toiletten en deelde pakketjes met hygiënespullen zoals shampoo, tandpasta en maandverband uit. De NGO Dokters van de Wereld verzorgde de medische consultaties. Verder waren er ook twee gebedsruimtes (een voor mannen en een voor vrouwen), twee scholen (Nederlands en Frans), een schooltje/kinderopvang op het speelterrein van het park. Bij de ingang van het park was er een infopunt voor vrijwilligers waar men informatie kon krijgen over vrijwilligerstaken.

De infrastructuur breidde voortdurend uit en strekte zich uit tot buiten het park. Vanaf half september werden er filmprojecties vertoond op groot scherm (CineMaximiliaan). De keuken van CollectActif werd een gesloten en overdekt geheel met systeem voor watertoevoer en –afvoer en een plankenvoer. Buiten de keuken werd eveneens een plankenvloer aangelegd met banken, stoelen en tafels om op te eten, dit alles overdekt met stevige zeilen. En naast het infopunt werden twee grote witte tenten geïnstalleerd voor de *new arrivals* die nog niet onmiddellijk aan een tent konden worden toegewezen omdat ze bvb 's nachts aankwamen. De vele donaties konden niet meer gestockeerd worden in het park zelf en werden verzameld en georganiseerd in een depot in de François Musstraat in Molenbeek. De vrijwilligers daar stonden continu in contact met het park om eventueel goederen aan te leveren. Via de facebookpagina van het Burgerplatform (la 'Platform Citoyenne de soutien aux réfugiés Bruxelles') konden vrijwilligers, donateurs en andere geïnteresseerden de nieuwe ontwikkelingen en noden van het kamp opvolgen.

CollectActif

CollectActif is een zelforganisatie die strijdt tegen voedselverspilling gedragen door zes mensen zonder wettig verblijf. CollectActif ontstond in de schoot van Pigment, een vereniging waar mensen in armoede het woord nemen. Zij organiseerden tijdens de winteropvang van 2013-2014 een ontbijt voor mensen die dakloos zijn. Hiervoor maakten ze al gebruik van voedseloverschotten bij bakkers en legden ze contacten met marktkramers op de Abattoir om ook fruit en groenten te kunnen voorzien. Ze ondersteunden in deze periode ook een kerkbezetting van Afghanen in de Begijnhofkerk in Brussel. Na deze ervaringen en hun groeiende vastberadenheid om iets nuttigs te doen met voedseloverschotten, besloot CollectActif om zich zelfstandig verder te organiseren. Ze moesten op zoek naar andere plaatsen en partners. De belangrijkste partners werden Communa, een tijdelijke bezetting van studenten en mensen zonder papieren in Ukkel waar CollectActif op woensdagavond gastentafels verzorgt en de opstart van CollectMet, een samenwerking tussen CollectActif, Cultureghem en les Abattoirs die de inzameling van voedseloverschotten op de mark in Anderlecht

officialiseert. Voor deze activiteiten kan CollectActif rekenen op de hulp van een tiental vrijwilligers voor de gastentafels en een twintigtal vrijwilligers voor de voedselinzameling op de markt.

CollectActif was als een van de eerste actoren aanwezig in het Maximiliaanpark. Eind augustus deelden ze een kleine maaltijd uit via een bestelwagen waarmee ze ter plaatse waren gereden. De week erop stond hun veldkeuken er al en half september bouwden ze een vaste keuken. Ze waren van bij het begin de verantwoordelijken en organisatoren van alles wat met voedsel te maken had: bereiding, bedeling, stockeren en ontvangen van giften. In het Maximiliaanpark waren vier stichtende leden van CollectActif actief. Twee ervan namen de bredere organisatie op zich, onderhielden contacten met de andere actoren in het park en waren het aanspreekpunt voor leveranciers van etenswaren en/of bereide maaltijden. Een andere persoon was chef-kok en stuurde de vrijwilligers in de keuken aan. Een laatste persoon zette zich in voor de logistiek en nam, gezien zijn tijdelijk statuut, vervoerstaken op zich. Hij trachtte ook een aanmeldingssysteem in te bouwen voor vrijwilligers. CollectActif hield een eigen facebook pagina bij met dagelijkse updates over de voedselnoden van het kamp.

3. Diversiteit

Traditioneel wordt aangenomen dat homogeniteit lotsverbondenheid stimuleert en heterogeniteit dus (minstens) een uitdaging is voor het genereren van solidariteit. In DieGem willen we deze patstelling tussen solidariteit en heterogeniteit doorbreken door te zoeken naar vormen van solidariteit in diversiteit. Hoe kunnen we de diversiteit in deze case beschrijven? Hoe wordt deze diversiteit door de betrokkenen ervaren?

Er zijn geen exacte cijfers van het aantal vluchtelingen die opvang verkreeg in het Maximiliaanpark, maar schattingen van vrijwilligers ter plekke stellen dat de aantallen varieerden van 700 in de week tot meer dan 1.000 in het weekend. De DVZ was in het weekend immers niet open waardoor er in het weekend altijd meer mensen op zoek waren naar een tijdelijke slaapplaats. De vluchtelingen in het park weerspiegelden de vergrote instroom aan vluchtelingen uit conflictgebieden zoals Irak, Syrië en Afghanistan. Ook een aantal vluchtelingen uit landen als Eritrea, Somalië en Guinée werden in het park opgevangen. Er waren een aantal gezinnen aanwezig, maar het merendeel van de vluchtelingen in het kamp bestond uit jonge mannen.

De vrijwilligers actief in het park vormden een superdiverse groep bestaande uit mannen en vrouwen uit het Brusselse, met en zonder migratie-achtergrond en van verschillende leeftijden en socio-economische achtergronden. Er kwamen ook geregeld mensen van buiten Brussel een handje toesteken. Opvallend was de aanwezigheid van een heel aantal personen van Arabische herkomst zoals de jongeren uit het Antwerpse die bleven overnachten in het park en allerlei klusjes en veiligheidstaken voor hun rekening namen. Daarenboven kwamen ook een heel aantal asielzoekers uit Klein Kasteeltje, een grootschalig opvangcentrum in Brussel, een handje toesteken in het park.

> *"J'avais jamais vu autant d'étrangères entre guillemets, réunis au même endroit, des polonais, des italiens, des espagnols, des français, hollandais, soudanais, égyptiens, syriens, il y a même un jour un rabbin qui est venu, il a ramené des dons, c'était extraordinaire. On a vraiment vu plein de personnes différentes."* (Focusgesprek II)

Om een meer gedetailleerd beeld te geven van de superdiversiteit aanwezig in het kamp, focus ik hier op de groep waar ik gedurende mijn veldwerk intens mee samenwerkte: de vrijwilligers van de keuken.

Vrijwilligers van de keuken

In de keuken waren op dagelijkse basis en verspreid over de ganse dag zo'n 40 vrijwilligers aan de slag. Sommige vrijwilligers, zoals de leden van CollectActif, waren er dagelijks van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Anderen kwamen op regelmatige basis voor of na hun werkuren meehelpen. Nog anderen kwamen maar eenmalig langs om enkele uren te helpen. De groep vrijwilligers die samen de maaltijd voorbereidden, bereidden en uitdeelden wisselde dus van dag tot dag. In het algemeen waren er meer dan voldoende vrijwilligers, en op sommige momenten zelfs te veel zoals die momenten waarop een klas uit een secundaire school in Geraardsbergen kwam helpen om het avondmaal te bereiden of wanneer een groep vrouwen verbonden aan een islamitische vereniging het ontbijt kwam klaarzetten.

Stilaan vormde zich een vaste kern aan vrijwilligers die omwille van verschillende redenen de mogelijkheid hadden om zich regelmatig in te zetten in de keuken. Ik som hier ter illustratie enkele van de 'vaste vrijwilligers' op, samen met de 'functie' die ze zich eigen maakten. Deze functies worden verder toegelicht in het onderdeel 'interdependentie'. Jamel is een Brusselaar met Marokkaanse roots. Hij verzorgde samen met Hassan, eveneens een Brusselaar met Marokkaans roots, de security van de keuken. Zij zetten een aanschuifsysteem op punt en zorgden ervoor dat iedereen netjes in de rij stond voor een maaltijd. Jamel was in september 2015 werkloos en woonde vlakbij het park. Hassan had op dat moment eveneens geen vast werk. Sake is een Nederlander die tijdelijk in Brussel woonde. Hij stond in voor de voedselbedeling of in zijn eigen woorden 'werkte hij aan de frontlinie'. Hij verlengde zijn tijdelijk verblijf in Brussel omdat hij zich erg nuttig en nodig voelde in het park. Fatima is een Brusselaar met Marokkaanse roots en riep zichzelf uit tot verantwoordelijke van de droge voeding. Ze werd hierbij geholpen door haar dochter Mounya en Noor, een jonge Syriër die nog maar pas in ons land was en geregeld epilepsieaanvallen kreeg. Fatima en haar dochter ontfermden zich dan over Noor. Saïd, eveneens een Brusselaar van Marokkaanse herkomst die in de buurt van het park woonde, riep zichzelf uit tot stockverantwoordelijke voor de dranken. Hij werd hierin bijgestaan door Mohammed en Karim. Deze laatste is een Iraakse man die in juli 2015 in België aankwam. Karim overnachtte soms in de stock en skypte 's avonds met zijn vrouw en dochter die toen nog in Irak waren. AbdelAziz is een Brusselaar met Somalische roots die de nachtshifts van de stock voor zijn rekening nam. Zijn dagen zagen er in september 2015 als volgt uit: omstreeks 10u gaan werken als vertaler in Klein Kasteeltje, om 16u naar de Nederlandse les gaan en rond 21u30 aankomen in het park om er te werken en de nacht door te brengen als bewaker van de stock. Gregory is een Hongaarse man die dakloos is. Al tijdens de eerste dagen van het kamp hielp hij met het koken en de bedeling van voedsel. Hij vond het fijn om iets om handen te hebben en

genoot ook van de degelijke, warme maaltijden. Ahmed is een Iraakse man die in mei 2015 in België aankwam, hij verbleef in Klein Kasteeltje maar spendeerde al zijn dagen in het Maximiliaanpark. Samen met Mohammed, een Syriër die verschillende klusjes opknapte in het kamp, wandelde hij elke nacht rond middernacht terug naar het Klein Kasteeltje. Net op tijd om daar nog binnen te worden gelaten. Selwa is een Brusselaar met Marokkaanse herkomst. Zij kwam geregeld na haar werk als lerares in Schaarbeek, meekoken voor het avondmaal. Ibrahim, opnieuw een Brusselaar van Marokkaanse herkomst nam een belangrijke rol op voor wat de bouw, de watertoevoer en de elektriciteitsvoorziening van de vaste keuken betrof.

In de keuken waren dus heel wat mensen van Marokkaanse herkomst actief. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de achtergrond van CollectActif waar vijf van de zes leden afkomstig zijn uit (de buurt van) Oujda, Marokko. Daarenboven wonen er veel mensen van Marokkaanse herkomst in de Noordwijk, en kwam kennis van het Arabisch erg van pas in het park gezien de meerderheid van de vluchtelingen van Arabische herkomst was. De vaste kern werd dagelijks aangevuld door tijdelijke vrijwilligers van een meer diverse herkomst zoals Dirk, de Vlaamse man die op de momenten dat hij niet werkte of op de kinderen moest letten, een handje kwam toesteken. Of Julia, een Duitse vrouw die tijdelijk in Brussel woonde. Of Hanne en Sofie, twee studentes sociaal cultureel werk. Of Alexis, Grégoire en Sophie, bedienden bij een cateringbedrijf die na hun werkdag insprongen voor de bereiding van het avondmaal.

4. Interpersoonlijke praktijken

Onder solidariteit verstaan we de bereidheid om met elkaar te delen en te herverdelen vanuit een gevoel van lotsverbondenheid en loyaliteit. We kunnen materiële middelen delen, maar ook immateriële zaken zoals tijd, ruimte en identiteit. We zoeken naar nieuwe vormen van solidariteit waar mensen van verschillende afkomst in elkaars nabijheid toeven en zich engageren in interpersoonlijke praktijken. Welke interpersoonlijke praktijken van solidariteit zijn in deze case significant?

In dit onderdeel beschrijven we de interpersoonlijke praktijken van solidariteit die plaatsvonden in of gelinkt zijn aan de activiteiten van het Maximiliaanpark. Deze variëren van relatief 'kleine' investeringen zoals donaties brengen, over grotere investeringen zoals tijd besteden in het park en er op regelmatige basis meewerken, tot erg sterke investeringen zoals het organiseren van de solidariteit door het helpen uitbouwen van een infrastructuur hiervoor. De keuken van CollectActif is een voorbeeld van dit laatste. Deze interpersoonlijke praktijken werden gemedieerd en gefaciliteerd door de (sociale) media. Mensen kwamen goederen doneren of vragen welke hulp ze konden aanbieden omdat de reguliere media de activiteiten van dit park en de noden van de vluchtelingen geregeld in de spotlights zette en omdat men via de sociale media regelmatige updates kon ontvangen over de stand van zaken en de nieuwe noden.

Doneren

De werking van het Maximiliaanpark steunde sterk op vrijwillige donaties. In de begindagen van het kamp waren voornamelijk tenten, slaapzakken, kledij en bereide etenswaren zoals soep en sandwiches nodig. Bij de verdere uitbouw van het kamp werd er een plaats voorzien aan de ingang van het park waar mensen en groepen goederen konden doneren. Er waren ook specifieke plekken voor de verschillende donaties: Samu Social ontving de hygiëne spullen, CollectActif het voedsel, de vrijwilligers van het schooltje schriften en speelgoed, en achteraan het park was een depot voor kledij met een aparte plek voor slaapzakken en dekens.

De donaties varieerden enorm qua hoeveelheid en bruikbaarheid. Sommigen hadden zich via sleutelfiguren van het kamp en sociale media voorbereid om een juiste hoeveelheid aan nodige spullen te kunnen afleveren. Zo had een jongeman uit het Brusselse een oproep gezien op facebook voor specifieke hygiëne spullen, was onmiddellijk naar een groothandel in zijn buurt gereden en

kwam het park binnenrijden met een koffer gevuld met deodorant, shampoo en tandpasta. Een oudere vrouw uit Molenbeek had contact opgenomen met CollectActif en kwam op een avond samen met haar twee zonen 200 voorbereidde maaltijden van couscous met kip leveren. Anderen kwamen op goed geluk langs met enkele spullen waarvan ze vermoedden dat die wel bruikbaar zouden zijn.

> *Hierna werd ik aangesproken door een jonge vrouw, ik vermoed van Arabische afkomst. Ze vroeg me waar de hygiëne spullen mochten afgegeven worden. Ze had handdoeken mee, detergent, shampoo en iets tegen luizen. Ik ging met haar naar de Samu en daar waren ze heel blij met de spulletjes. We wandelden samen naar het schooltje en een vrijwilliger nam haar schriftjes in ontvangst. Hij vertelde dat er niet onmiddellijk nood was aan spullen voor kinderen. Veel mensen kwamen materiaal brengen voor de school, maar eigenlijk zijn er helemaal niet zo veel kinderen in het kamp.* (Observatieverslag)

De meeste donateurs die ik ontmoette kwamen eenmalig langs. Sommigen kwamen in de loop van de maand twee of drie keer langs. Vaak hadden ze dan bij een eerste bezoek wat algemene spullen bij zoals droge voeding, wonnen ze ter plekke informatie in over specifieke noden en kwamen ze terug met specifiekere spullen. Dit eerste bezoek fungeerde dan als kennismaking met de organisatie van het park. Ze wilden vaak ook zeker zijn dat de spullen goed zouden terecht komen. Zo had een gezin met Arabische roots uit Eindhoven bij een tweede bezoek specifieke kledij bij, onder andere voor vrouwen. Ze hadden een inzamelactie georganiseerd in hun buurt, de mooiste kledij geselecteerd, gewassen en ingepakt voor de vrouwen in het park. Deze familie was niet de enige familie die grote afstanden overbrugde om actief te kunnen bijdragen. Ik kwam ook een man tegen uit Genk die naar Brussel was afgezakt om te komen helpen en informeren wat zijn afdeling van het Islamic Relief Fund uit Genk specifiek kon doen.

Voor de keuken waren een aantal vaste donateurs van belang. Enkele bakkers, restauranthouders en eigenaars van groenten- en fruitwinkels uit de buurt kwamen geregeld hun voedseloverschotten doneren. In die mate dat er nooit een tekort was aan brood voor bij de maaltijd. Daarenboven kon men soms rekenen op voorbereide maaltijden zoals de couscous waarvan sprake hierboven, of frieten die ter plekke bereid werden door een ‘echt frietkot’ of sandwiches aangeleverd door een foodtruck.

Tijd investeren

Er waren heel wat vrijwilligers die veel tijd in het park doorbrachten. Dit was vaak niet vooraf zo gepland. Ze bezochten het park op eigen initiatief of samen met een kennis, ontdekten dat hun hulp goed van pas kwam en bleven komen. Het Maximiliaanpark werd draaiende gehouden via het engagement van deze vrijwilligers die enkele uren, maar ook soms dagen en nachten in het park doorbrachten.

Het infopunt voor vrijwilligers aan de ingang van het park hield een overzicht bij van de verschillende plaatsen waar en taken waarvoor men vrijwilligers nodig had. Mensen die enkele uren tijd vrij hadden konden dus vlot een handje toesteken in de keuken, bij de bedeling van kledij en slaapzakken, of het opzetten en afbreken van tenten. Naast deze vaste taken kon iedereen naar eigen vermogen een leemte invullen. Zo startte een gepensioneerde leerkracht een school voor Nederlands op en hing een plakkaat op met de lesuren. Een tandarts kwam op haar vrije dag langs en installeerde zich onder de tentzeilen aan de keuken. Haar kledij en dokterstas maakten duidelijk wat haar bedoeling was en ze had al gauw een rij wachtenden voor zich. Een studente vond dat de verschillende plaatsen van het kamp beter met elkaar in verbinding moesten staan en ze introduceerde *walkie talkies*. Ze bezorgde deze aan verschillende sleutelfiguren en bleef gedurende de hele maand de interne communicatie van het kamp ondersteunen. De walkie talkies overleefden het niet lang, dus moest zij zelf blijvend van de ene plaats naar de andere plaats hollen.

Voor sommige vrijwilligers ging het engagement erg ver. Ze brachten al hun vrije tijd door in het park vanuit een soort verantwoordelijkheidsgevoel (zie verder ‘interdependentie’) maar ook omwille van een sterk gemeenschapsgevoel (zie verder ‘sociale gemeenschap’). Een voorbeeld hiervan waren een aantal mannen uit de Noordwijk van Brussel en een aantal jongeren uit Antwerpen en omstreken. De meeste van Marokkaanse herkomst. De jongeren uit het Antwerpse sliepen in het Maximiliaanpark en verlieten het kamp maar sporadisch; om zich te douchen bij kennissen in de buurt of om even verse kleren te halen thuis. Na verloop van tijd vormden zij de security groep van het park.

De vaste vrijwilligers leerden elkaar steeds beter kennen en begonnen ook zorg te dragen voor elkaar. Er ontstond een onderlinge verstandhouding tussen de ‘bekende gezichten’, men gaf elkaar af en toe een schouderklopje, een blik van erkenning op moeilijke momenten en ook concrete steun en advies. Zo raadden vrijwilligers elkaar aan om even te pauzeren en wisselden ze tips uit over rustige plekken waar je een koffie kon drinken of even bijslapen. Enkele vrijwilligers van de keuken rukten geregeld uit om versnaperingen en drank te voorzien voor medevrijwilligers elders in het park.

Solidariteit organiseren

In de begindagen van het kamp was er weinig vaste structuur: er werden wat tentjes uitgedeeld om in te slapen en soms kwamen er mensen langs met eten. Na verloop van tijd werd de solidariteit beter en beter georganiseerd. We bespreken hieronder de concrete organisatie van de veldkeuken van CollectActif waar het op een respectvolle manier bereiden en delen van voedsel centraal stond.

De keuken voorzag drie maaltijden. 's Morgens werden boterhammen gesmeerd, op grote plateaus geplaatst en samen met thermossen koffie en thee op een tafel aan de zijkant van de keuken verdeeld. 's Middags en 's avonds werd er een warme maaltijd bereid die meestal bestond uit een stuk vlees, een saus/soep waar groenten en aardappelen in werden verwerkt, een salade en rijst of couscous met een stuk brood. Tussen de maaltijden door werden afhankelijk van het aanbod van de dag snacks voorzien zoals yoghurtjes, stukken cake en stukken fruit. Indien er voldoende vrijwilligers waren, werden er ook tussendoor kleine bereidingen gemaakt zoals belegde sandwiches en fruitsla.

Het koken en het uitdelen van voedsel verliep op een respectvolle manier. Wat het koken betreft, hield men rekening met de gewoontes die de nieuwkomers er in hun thuisland op nahouden: warme maaltijden, rijke sauzen en fijngesneden salades met yoghurt. Toen de vrijwilligers de groenten niet fijn genoeg sneden, wees de chef-kok van CollectActif er meermaals op dat: '*on cuisine pas pour nous*, *on cuisine pour eux*'. Geen plakjes komkommer dus maar fijngesneden blokjes met tomaat, ajuin en veel olie erbij. Het verdelen van de maaltijd verliep niet altijd even vlot. De eerste twee weken was er geen aanschuifsysteem en de snelle aangroei van vluchtelingen in het kamp maakte de noodzaak hiervan al gauw duidelijk. Eerst vormden vrijwilligers een menselijke ketting om iedereen in de juiste richting te leiden. Hierna werden dranghekkens geplaats om een duidelijke rij te vormen. Ongeacht de vaak chaotische situatie bleven vrijwilligers veel moeite doen om ook het uitdelen van voedsel op een respectvolle manier te laten verlopen.

> *Ik had het gevoel dat de sfeer oké was. Het was mooi om te zien hoe een Arabische man in de rij stond bij de vluchtelingen die een bord ontvingen. Die man begroette iedereen enthousiast en gaf hen een schouderklopje. Ik sprak hem er na het avondmaal over aan en hij zei 'ja, we moeten de mensen laten voelen dat we er zijn voor hen, que nous sommes là pour eux'. Ik denk dat die kleine gebaren een verschil maken, dat mensen zich welkom voelen.* (Observatieverslag)

De organisatie van de keuken vergde een continu denk- en aanpassingsproces waarbij men voortdurend rekening moest houden met de noden van de diverse groep vluchtelingen, maar ook met de diverse groep vrijwilligers actief in de keuken. Ter illustratie enkele discussiepunten: Moeten

we altijd iets van eten voorzien of enkel warme maaltijden? Maar wat doen we dan met mensen die pas aankomen en al lang niets gegeten hebben? Vaak bereidden vrijwilligers dan informeel enkele sandwiches voor nieuwkomers wanneer ze die tegenkwamen of wanneer ze hierop aangesproken werden door andere vrijwilligers. Wat met mensen die niet willen of kunnen aanschuiven? Er werd voorrang verleend aan mensen die ziek of gewond waren en er werd een ticketsysteem ontwikkeld waarbij mannen een extra maaltijd konden verkrijgen voor hun vrouw en/of kind(eren). Wanneer mogen de vrijwilligers eten? Na de vluchtelingen, maar hoe maak je het onderscheid? Soms werd na de voedselbedeling nog een maaltijd bereid voor de vrijwilligers. Er was altijd wel nog iets in de keuken om een gerecht uit te bereiden.

Aan de keuken werden ook tussendoor kleine versnaperingen uitgedeeld

5. Burgerschapspraktijken

Klassiek is solidariteit gebaseerd op burgerschap als status: het formeel lidmaatschap van een politieke gemeenschap geeft toegang tot allerlei (herverdelende) voorzieningen. In DieGem onderzoeken we hoe nieuwe vormen van solidariteit groeien uit concrete praktijken van burgerschap in de publieke ruimte. Deze kunnen een claim leggen op economische herverdeling, culturele erkenning of politieke vertegenwoordiging.

De vrijwilligers van het Maximiliaanpark organiseerden opvang voor vluchtelingen. Ze zetten eigen middelen en tijd in om te zorgen voor een tijdelijke oplossing voor de rij wachtenden aan Dienst Vreemdelingenzaken. Ze voerden op een erg zichtbare wijze, in de publieke ruimte en vlakbij de bevoegde overheidsinstanties, een taak van de overheid uit. Het 'burger'-zijn is een term die deze vrijwilligers met trots en verontwaardiging dragen.

> *Toen ik die avond aan het babbelen was met een medevrijwilliger, kwamen twee vrouwen langs die geïnteresseerd waren in de werking van het park en graag een steentje wilden bijdragen. Ze spraken ons aan met de vraag 'zijn jullie van een bepaalde organisatie'? Waarop de medevrijwilliger kort maar krachtig antwoordde: 'nee, we zijn gewoon burgers die onze verantwoordelijkheid opnemen'. Na een lang gesprek met deze twee vrouwen moest hij niets weten van hun dankbetuigingen omwille van het werk dat hij er verricht. Hij vindt het maar een normale zaak dat je mensen in nood helpt.* (Observatieverslag)

De diverse groep vrijwilligers neemt haar verantwoordelijkheid op en wordt burger door in te spelen op maatschappelijke noden van herverdeling met nieuw aankomende vluchtelingen. Via deze burgerschapspraktijk claimen ze zelf erkenning als burger en politieke vertegenwoordiging op gelijke voet met anderen. De informele ontwikkeling van de solidariteitsinfrastructuur van het Maximiliaanpark maakt dit alles mogelijk door een forum te bieden voor deze burgerschapsdaden.

Economische herverdeling

In het Maximiliaankamp werd economische herverdeling georganiseerd. Burgers doneerden kledij, voedsel en andere spullen, en de Maximiliaanvrijwilligers zetten met deze goederen een herverdelingssysteem op poten. Ze doen dit omdat de overheid op dat moment faalt om tijdig en adequaat in deze herverdeling te voorzien. Ze zetten een diversiteit aan burgerschapspraktijken op

om maatschappelijk legitieme noden te vervullen die inzetten op herverdeling van middelen om vluchtelingen op te vangen.

CollectActif organiseert zich rond één van deze noden: voedselbedeling. De concrete organisatie hiervan bespreken we in het onderdeel 'Interdependentie'. CollectActif organiseert de bereiding en herverdeling van voedsel op een danig professionele manier dat er tijdens mijn veldwerk vrijwilligers aan de slag waren die meenden dat ze voor een overheidsdienst aan het werken waren. Dit maakt de inzet van de organisatoren zonder wettig verblijf tot een des te sterker voorbeeld van burgerschap als praktijk.

> *Tijdens het groenten snijden word ik aangesproken door enkele medevrijwilligers. Zij wilden meer weten over de initiatiefnemers van de keuken. Na mijn uitleg waren ze stomverbaasd. Ze hadden er nooit bij stilgestaan dat de initiatiefnemers mensen zonder papieren waren. Een van de vrijwilligers dacht zelfs dat een van de leden van CollectActif de voorzitter was van het OCMW van Brussel Stad.* (Observatieverslag)

Erkenning als burger

CollectActif ontstond vanuit de idee om, gezien hen geen formele burgerschapsstatus wordt toegekend, hun de facto burgerschap te tonen. Ze ontwikkelden een concreet project waarbinnen ze actie kunnen ondernemen onafhankelijk van hun burgerschapsstatus. Daarenboven spelen ze in op noden die maatschappelijk als legitiem worden ervaren zoals de herverdeling van voedseloverschotten aan vluchtelingen. In het Maximiliaanpark maakten ze hun burgerschapsdaden erg zichtbaar met de banner 'les sans-papiers accueillent les réfugiés' aan de zijkant van hun keuken.

> "*Sur la question de la citoyenneté, ça, il faut le dire, un sans papier ne se sent pas citoyen, mais plutôt exclu, un sous-citoyen. On voulait à travers de ce projet accaparer donc cette citoyenneté, donc on est citoyen par acte, pas par papier* " (Focusgesprek I)

Via hun acties willen de leden van CollectActif erkend worden als burgers die verantwoordelijkheid en een actieve rol opnemen binnen de samenleving. Ze willen hiermee het beeld dat mensen zonder papieren gevaarlijk, of op zijn minst ongewenst zijn, bijstellen door zelf een publiek te creëren dat ze kunnen betrekken in hun burgerschapspraktijk.

> *On a trop réfléchi sur changer l'idéologie, la façon de penser des gens. Ils pensent qu'un sans-papier, c'est un porteur de maladies, c'est quelqu'un avec qui il faut pas parler mais fuir […] on veut changer un peu la façon de voir de la population. Je ne sais pas, peut-être que notre publique, qui est le publique qu'on a reçu et le publique qu'on a fait, en va penser différemment…* (Focusgesprek I)

Het Maximiliaanpark bood een goed forum hiervoor. De mensen zonder wettig verblijf toonden zich, net als alle andere vrijwilligers, als burgers die solidair waren met vluchtelingen. In de act van hun solidariteit demonstreerden ze hun gelijkheid en via de keuken claimden ze erkenning als een belangrijk deel van de samenleving.

Ook andere groepen en personen aan wie een lagere maatschappelijke status wordt toegeschreven, zoals personen die langdurig werkloos zijn of migranten die geen Nederlands of Frans spreken, vonden in het Maximiliaanpark een plaats van erkenning en eigenden zich een rol toe die in fel contrast stond met de maatschappelijke positie in de marge die ze krijgen toegewezen. De taken die ze opnamen in het kamp werden niet bepaald door hun professionele of sociale achtergrond. Ze eigenden zich die rol toe vanuit eigen competenties of competenties die zich doorheen hun ervaring in het kamp verder ontwikkelden. Ze hadden het gevoel nuttig werk te verrichten, deel uit te maken van een groter geheel en hierbinnen erkend te worden op basis van acties in plaats van status. Dit voedde hun motivatie om aan de slag te blijven. Mensen zoals Ibrahim, een werkloze man van halverwege de dertig, werden niet langer gezien als de zoveelste Brusselse werkloze van Marokkaanse herkomst. Nee, hij was degene die de watertoevoer en –afvoer van de keuken regelde, paletten omtoverde in tafels en stoelen en tegelijk een oogje in het zeil hield betreffende de veiligheid in het park.

> *Ibrahim vroeg of ik wou werken. Ik stemde in. Hij wou me alles perfect uitleggen, een beetje als een leerkracht. Hij heeft volgens mij heel veel ervaring in de bouwsector. Hij toonde de aansluiting en de afvoer van het water aan de keuken. Er was een plank open, en die moesten*

we omdraaien. Ibrahim vroeg letterlijk 'hoe zou je dat aanpakken?'. De oplossing was om er een paar vijzen uit te draaien. Hij zou de rest dan aan mij overlaten, maar ik had nog niet vaak met een boor gewerkt. Ibrahim maakte twee vijzen los. Ik deed ook een – mislukte poging. Ibrahim deed het begin van de vijs en ik mocht de rest doen. Hij toonde ook het verschillende functie van de boor. En dan demonstreerde hij hoe je best een stukje van de afvoer en een stukje van de toevoer zichtbaar laat. Op het einde bevestigden we wat extra plankjes met een beetje ruimte tussen zodat de afvoer en de toevoer mooi zichtbaar waren, maar er toch niemand kon invallen. (Observatieverslag)

Het Maximiliaanpark was met andere woorden een plaats waar een diversiteit aan groepen werd erkend als burger. Burgerschap ontwikkelde zich hier als alledaagse praktijk waarin mensen hun marginalisering in de samenleving en in de formele en institutionele structuren van burgerschap konden overstijgen.

Politieke vertegenwoordiging?

Binnen het kamp ontstonden formele representatie- en communicatiekanalen zoals dagelijkse vergaderingen, het aanstellen van woordvoerders en het opstellen van persberichten. Het Burgerplatform wierp zich op als vertegenwoordiger van de belangen van het kamp en de vluchtelingen. Tijdens hun vergaderingen werden beslissingen genomen die het hele kamp betroffen. Het stond eenieder actief binnen het kamp vrij om deel te nemen aan deze vergaderingen.

CollectActif was aanvankelijk aanwezig op deze vergaderingen maar kreeg na verloop van tijd de indruk dat veel onderwerpen al vooraf doorgesproken werden door enkele leden van dit Platform, dat beslissingen dus vooraf werden gevormd, andere perspectieven niet naar waarde werden geschat en dat er niet op een constructieve manier met meningsverschillen werd omgegaan. Ze hadden het gevoel dat hun aanwezigheid op de vergaderingen er uiteindelijk niet toe deed en besloten na verloop van tijd dan ook om niet meer deel te nemen aan deze vergaderingen.

"Il y avait des réunions, voilà c'était un mouvement citoyen donc le but c'était 'tout le monde a égalité' etc. Mais informellement, non. Il y avait des gens au-dessous comme une hiérarchie, et donc finalement les réunions ça parlait, ça parlait, ça parlait, déjà c'était beaucoup de confrontation et finalement ceux qui avait déjà une idée, les responsables entre guillemets, les responsables informels qui amenaient une idée à la réunion, après le débat, ils prenaient cette décision à la fin." (Focusgesprek II)

Begin oktober nam het Burgerplatform de beslissing om zelf het kamp af te breken. CollectActif werd niet betrokken bij deze beslissing en voor veel van de vaste vrijwilligers van de keuken was dit nieuws onverwacht. De meeste activiteiten van het Maximiliaanpark, zoals de doktersvisites, de lessen en het organiseren en uitdelen van kledij, konden verhuizen naar een nabijgelegen leegstaande hall die werd omgedoopt tot de Maximiliaanhall. In deze hall mocht omwille van verzekeringskwesties niet gekookt worden. Er was dus geen plaats meer voor de keuken van CollectActif en het Burgerplatform ondersteunde geen verdere onderhandelingen over mogelijke andere locaties. Voor CollectActif stond de afbraak van het kamp symbool voor de herbevestiging van de bestaande maatschappelijke verhoudingen. Vooral die groepen aan wie de samenleving geen significante rol toebedeelt voelden zich verloren toen ze de beslissing van het Plaform vernamen. Hun kwaadheid omwille van deze beslissing vertelt ons veel over hoe sterk de burgerschapsdimensie in het hier en nu van het park naar voor kwam. De aanvankelijke euforie om via daden als gelijken te worden beschouwd en op die manier de grenzen tussen migranten, vluchtelingen, mensen zonder wettig verblijf en mensen in het algemeen op losse schroeven te kunnen zetten werd vervangen door een pessimisme die letterlijk vertaald werd in de zin *'à la fin, il y aura toujours des gens qui sont plus égaux que les autres'*.

> *La plateforme, c'est qui ? C'est des bénévoles qui travaillaient là-bas, c'est CollectActif, c'est tout le monde qui a travaillé là-bas. C'est ça la vraie plateforme. Les gens, qui venaient, qui prenaient les décisions qui sont derrière les caméras, ça c'est autre chose.* (Focusgesprek II)

CollectActif wordt via haar keuken erkend als belangrijk deel van de Maximiliaangemeenschap van vrijwilligers. Deze erkenning leidde echter niet tot een bredere erkenning van de organisatie als belangrijke politieke partner binnen het kamp en dus niet tot politieke vertegenwoordiging over kwesties die het hele kamp betroffen.

6. Bronnen van solidariteit

Wat zet mensen aan om te delen en te herverdelen? In de sociologische literatuur onderscheiden we vier bronnen van solidariteit: wederzijdse afhankelijkheid, gedeelde waarden en normen, strijd en ontmoeting.

Op een dagelijkse basis waren zo'n honderd vrijwilligers aan de slag in het Maximiliaanpark. Ze waren actief op zoek naar een concrete manier om een steentje bij te dragen aan het onthaal en de opvang van vluchtelingen. Ze werden gedreven door universele waarden en normen over hoe mensen op de vlucht zouden moeten onthaald en opgevangen worden. Er kwam een systeem van interdependentie tot stand die de solidariteit kanaliseerde. Dit systeem ontwikkelde informeel, via het flexibel invullen van taken maar ook via het toe-eigenen van functies. De directe ontmoeting met personen op de vlucht en de directe actie die men kon ondernemen om noden te ledigen, hielden de vrijwilligers blijvend gemotiveerd. De gedeelde ervaring van leven en werken in het Maximiliaanpark zorgde daarenboven voor een sterk gemeenschapsgevoel, iets waar we in een later hoofdstuk dieper op in gaan.

De solidariteit in het park was dus voornamelijk gebaseerd op gedeelde waarden en normen, interdependentie en ontmoeting. Strijd speelde in mindere mate een rol. Vrijwilligers concentreerden zich aanvankelijk op een zo goed mogelijke organisatie van de noodhulp. Toen de hulpverlening meer en meer op punt begon te staan en het kamp een organisch draaiend systeem was geworden, kregen de sociale activiteiten binnen het kamp echter tegenkanting vanuit bevoegde beleidsmakers. Het kamp zou een te gezellig nest voor vluchtelingen en tegelijk een broeihaard voor activisme geworden zijn (Knack, 8/9/2015; 20/9/2015). Deze pogingen om solidariteit met vluchtelingen te delegitimiseren zorgden ervoor dat de vrijwilligers steeds strijdvaardiger werden. De overheid nam eerst haar verantwoordelijkheid niet op en daarna installeerde ze een noodopvangsysteem dat door heel wat vluchtelingen niet ervaren werd als afgestemd op hun specifieke noden en behoeftes. Veel Maximiliaanvrijwilligers zagen het dan ook zo dat ze én een taak van de overheid aan het uitvoeren waren én die taak organiseerden op een manier die van meer solidariteit en respect getuigde dan de aanpak van de overheid. De verhouding tussen het solidariteitssysteem dat door deze vrijwilligers op punt werd gezet en de reguliere opvang zoals voorzien door de overheid, bespreken we later in dit rapport, binnen het spanningsveld 'integratie-transformatie'.

Gedeelde normen en waarden

Volgens deze visie is solidariteit geworteld in een collectief bewustzijn. Het gevoel van deel uit te maken van een culturele gemeenschap met gedeelde waarden en normen schept een solidariteit tussen hen die wederzijds gericht zijn op die gemeenschappelijke waarden en normen.

Het leeuwendeel van de vrijwilligers werd gedreven vanuit normen en waarden die samenhangen met wat het betekent om mens te zijn, het recht op een waardig leven, het recht op bescherming en het recht opvang als je op de vlucht bent. Er speelde een diep gevoel van morele verontwaardiging met betrekking tot de manier waarop Europa en België omging met de verhoogde instroom aan vluchtelingen: *'dat dit gebeurt in Europa is onvoorstelbaar'*. Eén van de vaste vrijwilligsters van de keuken getuigde hoe ze tijdens haar vakantie opgebeld werd door haar dochter met de boodschap: 'mama, het is ongelooflijk, er staat een tentenkamp voor vluchtelingen in Brussel en we kunnen alle hulp gebruiken'. De moeder in kwestie besloot in te pakken, terug te keren en naar het kamp te trekken:

> "*Donc j'ai dit à ma fille : 'le temps que j'arrive, je dépose ma valise, tu viens me chercher et on y va !'. C'est exactement c'est qu'on a fait et quand on était arrivées dans le parc, moi j'ai halluciné, j'ai dit : 'c'est quoi ? Ça c'est pas possible ! C'est à Bruxelles ça ?' Ça m'a rendue malade, j'ai dit 'c'est une blague, c'est pas possible', et puis je suis restée là jusqu'à la fin.*" (Focusgesprek II)

Deze normen verbonden een diversiteit aan mensen. Ze benoemden zichzelf als 'humanist' en zetten hun universeel menselijke drijfveer in de verf. Deze drijfveer kwam sterk in de verf te staan op momenten waarop zijzelf en hun vrijwillig engagement kritiek te verduren kregen.

> *Iemand van het Burgerplatform geeft uitleg aan een paar bezoekers. Hij is duidelijk verontwaardigd over het feit dat de vrijwilligers van het kamp in de media werden afgeschilderd als extreem linkse activisten: "Wij zijn a-politiek, compleet a-politiek, er zijn hier mensen, vrijwilligers, je hebt hier iemand die werkt voor het Europees parlement bij de liberale fractie, ge hebt hier mensen die voor de NAVO werken, ge hebt hier mensen van alle slag, van elke laag van de maatschappij, van elke politieke kleur. En dan krijg je verwijten naar je kop dat de helft van het kamp al geen vluchteling is, dat de andere helft profiteurs zijn en dat de rest extreem linkse activisten zijn,* ***hier zitten geen extreem linkse activisten, hier zitten mensen die humanist zijn***. (Obersvatieverslag)

De Maximiliaan vrijwilligers en donateurs stellen dat je je medemens moet helpen op de manier waarop ook jij geholpen zou willen worden. Voor sommigen is hier sprake van een religieuze insteek, voor anderen heeft dit niets met religie te maken.

> *Ik werd aangesproken door twee vrouwen, moeder en dochter. De moeder was net terug van Marokko. Ze wou met eigen ogen zien wat er aan de hand was en vroeg wat ze kon doen. Ik verwees naar de website van CollectActif en nam ze mee naar het infopunt voor vrijwilligers. Ze zei hetzelfde als die vrouw gisteren: hoe onvoorstelbaar het is, hoe verschrikkelijk oorlog is, dat dit iedereen kan overkomen, dat je van het ene moment op het andere gedwongen bent om je huis te verlaten, om alles achter te laten, om je kinderen op een gevaarlijke tocht mee te nemen… Om dan uiteindelijk hier in een tent hier terecht te komen. België heeft toch ook oorlog gekend?* (Observatieverslag)

'Het had even goed mij of jou kunnen overkomen' wordt een belangrijke slogan van het kamp waarmee ook derden worden aangesproken om hun solidariteit te betonen.

Gedeelde menselijke waarden als drijfveer van solidariteit

Interdependentie

Het cement dat een samenleving bij elkaar houdt, bestaat in deze visie uit het feit dat mensen er zich bewust van zijn dat ze van elkaar afhankelijk zijn door de doorgedreven arbeidsverdeling. Solidariteit groeit dan uit de nood aan interactie en coöperatie in een context van wederzijdse afhankelijkheid. -

Veel mensen hadden bij het zichtbaar worden van de opvangcrisis in België het gevoel dat ze iets moesten doen. Het park maakte het mogelijk om dit gevoel in actie om te zetten door het organiseren van de solidariteit. Op een informele manier kwam een uitgebreide solidariteitsinfrastructuur tot stand waar vrijwilligers concrete taken in konden opnemen en functies vervullen. Het was duidelijk wat je kon doen en de impact ervan was onmiddellijk zichtbaar. Het was met andere woorden mogelijk om hier en nu iets bij te dragen en 'het verschil te maken'.

De solidariteitsinfrastructuur kwam heel snel tot stand en werd ook heel snel aangepast en uitgebreid. Er was geen tijd voor planning, de vrijwilligers handelden en experimenteerden. Het kamp was continu in beweging. Concrete instructies voor nieuwe vrijwilligers waren er niet en eenieder zocht naar een manier om zich nuttig te maken.

> "*La première chose qu'on m'a dit c'est quand j'ai demandé 'qu'est-ce que je peux faire' ils m'ont répondu tu vois quelque chose à faire, tu la fais'.* " (Focusgroep II)

> "*Dans une situation de crise tout le monde se mobilise, tout le monde essaye d'aider à sa façon, dans le domaine qui sais faire, même s'il sait pas faire dans une domaine il essaye au moins de faire autre chose, ça veut dire de faire avancer les choses, d'une façon ou d'un autre, parce que les preneurs des décisions ils n'aident pas beaucoup.*" (Focusgroep II)

Hieronder bespreken we de organisatie van de interdependentie in het kamp als geheel. Vervolgens gaan we in op de organisatie van de keuken en de rol die CollectActif opnam om de interdependentie hierbinnen te organiseren.

Kleine coördinatoren en sleutelfiguren

Iedereen nam vanuit zijn of haar capaciteiten, vaardigheden, mogelijkheden en beschikbare tijd een rol op in het Maximiliaanpark. Sommige vrijwilligers gingen op verschillende plaatsen in het park een handje toesteken, anderen eigenden zich al gauw een specifieke plaats en functie toe die ze naar mate de solidariteitsinfrastructuur in het park een steeds vastere vorm aannam, consolideerden. Sommige vrijwilligers werden 'kleine coördinatoren' van bepaalde plaatsen en functies in het kamp. Ze zetten heel lokaal de organisatie van de solidariteit steeds verder op punt. Dit kwam meestal de effectiviteit van de solidariteit ten goede: vrijwilligers die slechts enkele uren kwamen helpen, waren gebaat bij iemand die hen heel duidelijk kon omschrijven wat ze moesten doen. Soms kwam dit de solidariteit echter niet ten goede. Sommige 'kleine coördinatoren' blokkeerden nodeloos te toegang tot bepaalde delen van het kamp waar ze zich als verantwoordelijke voor hadden opgesteld.

> "*C'est bizarre justement comment elle s'est créé la responsabilité, quand une personne devient responsable d'un espace où il n'y avait rien, allez, avant il y a l'espace qui commence à s'installer, il y a les endroits qui commencent à s'installer, comme le stock, l'endroit pour les vêtements et puis voilà, il y a des gens, des bénévoles qui sont la responsable avec des règlements, trucs comme ça.*" (Focusgesprek II)

Een concreet voorbeeld betreft het beheer van de opslagruimte van eten en drank. Er waren twee personen die zich hiervoor als verantwoordelijken opstelden. Zij hadden een overzicht over de voorraad en stuurden een aantal, min of meer vaste, vrijwilligers aan. Vrijwilligers van de keuken kwamen bij hen de nodige ingrediënten halen. Deze laatste vrijwilligers waren vaak gehaast, zeker indien er tijdens de voedselbedeling zelf nog wat brood, beleg of drinken moest bij gehaald worden. De stockverantwoordelijken beschermden echter de toegang tot de stock in die mate dat vrijwilligers van de keuken het gevoel hadden dat ze een omslachtige onderhandeling moesten opstarten om enkele brikken melk te bekomen. De verantwoordelijke van de drank werd al gauw *'le petit patron du stock'* genoemd en discussies mondden vaak uit in conflicten. Het beheer van de stock is een voorbeeld van een functie die duidelijk gebaat is met iemand die zich verantwoordelijk stelt, iemand die weet wat in voorraad is en wat niet, die hier duidelijk over communiceert en regels opstelt over welke goederen aanvaard worden en welke niet. Daarenboven is de organisatie van de stock zeker gebaat met een controle op de toegang tot de goederen die er liggen opgeslagen maar in dit geval blokkeerden de stockverantwoordelijken de samenwerking met de keuken, en dus bij uitbreiding het bredere solidariteitssysteem, omdat ze vonden dat die vrijwilligers eerst hun positie en bijhorend gezag moesten erkennen.

Vrijwilligers die, net zoals de 'kleine coördinatoren' hierboven omschreven, veel tijd doorbrachten in het kamp leerden de organisatie van specifieke plekken of van het kamp als geheel door en door kennen en werden als het ware spilfiguren. Door zelf sleuteltaken op te nemen of te fungeren als link tussen verschillende locaties of personen, verzekerden ze de continuïteit binnen het voortdurend bewegend geheel en maakten ze de solidariteit effectiever. Ze ervaarden hun rol in de interdependentie van zo'n groot belang dat ze hun engagement niet durfden afbouwen, laat staan loslaten.

> *Weet je wat het probleem is, je hebt vrijwilligers die hier tijdens de weekends komen, of na hun werk, maar als het aankomt op kamp logistiek, kamp management en zo meer… Degene die hier van in het begin zijn, weten hoe alles werkt, die weten exact hoe ons systeem werkt: Als je constant mensen hebt die anderen aflossen enzovoort, uw systeem verdwijnt en voor je het weet heb je chaos. Vandaar dat ik hier nog altijd ben, van daar dat Elodie hier nog altijd*

is, vandaar dat Joey hier nog altijd is, vandaar dat gij nog altijd komt. Gewoon vanwege de reden dat als ge geen continuïteit hebt in de mensen die hier zijn, die de boel in feite coördineren, dan heb je het zitten. (Observatieverslag)

Deze spilfiguren maakten de samenwerking en dus de organisatie van de solidariteit in het kamp in het hier en nu zeker effectiever maar zo'n organisatie is op termijn onhoudbaar. Sommige vaste vrijwilligers brachten al hun vrije tijd door in het kamp en sliepen amper. Ze hadden een schuldgevoel als ze een dag niet in het kamp waren geweest. Directe en als zinvol gepercipieerde actie ondernemen, gaf hen op het moment zelf een gevoel van voldoening maar slorpte ook hun energie op. Vanaf week drie waren dan ook een aantal briefjes te zien op verschillende centrale locaties van het park, zoals in de koffie- en theetent, die vrijwilligers aanmaanden om af en toe pauze te nemen. Er werd ook een extra tent opgetrokken die diende als '*espace détente et soutien bénévole*'. Toen ik informeerde naar die nieuwe tent refereerden enkele vrijwilligers naar conflicten tussen vrijwilligers onderling en naar het feit dat iedereen moe aan het worden was. Het feit dat veel vrijwilligers uitgeput raakten, was voor het Burgerplatform één van de argumenten om het kamp af te breken.

Het voorzien van psychologische ondersteuning voor vrijwilligers maakte na een tijdje ook deel uit van de interdependentie in het kamp

De organisatie van de keuken en de rol van CollectActif

CollectActif moedigt samenwerking in diversiteit actief aan en zoekt naar plaatsen waar een *mélange sociale* aanwezig is of tot stand kan komen. In het Maximiliaanpark was dat zeker het geval en in hun keuken trachtten ze dan ook, binnen de mogelijkheden van een noodsituatie, een plaats te creëren voor een diversiteit aan personen.

De chef-kok van CollectActif vindt het belangrijk om mensen wat te mengen met elkaar. Hij vindt het fijn als er mensen die Arabisch kunnen, naast mensen van België, naast andere mensen… staan. Dan kan je er een soort van mélange van maken. Hij vergeleek dit met planten die goed groeien in de tuin. Als je verschillende soorten erwtjes mengt met elkaar, krijg je ook een sterkere soort. (Observatieverslag)

De taken binnen de keuken werden dus ingevuld door divers vrijwilligerspubliek. Het bereiden en verdelen van voedsel gebeurde door een wisselende vrijwilligersgroep die bij elke maaltijd en bedeling een systeem van samenwerking afsprak. De kookopdrachten werden gegeven door een van de leden van CollectActif, maar geleidelijk aan overgenomen door anderen die zich aandienden en ervaring bleken te hebben met het koken in grootkeukens en/of voor grote groepen, zoals Hamou en Raoul. Zij beslisten over de menu, stonden aan de kookpotten en stuurden de vrijwilligers aan.

De samenwerking ter voorbereiding van de maaltijd verliep over het algemeen erg vlot. De taken, zoals het wassen en snijden van groeten, waren redelijk simpel en ook al was er geen gedeelde taal, je kon makkelijk zien wat er nog moest gebeuren of aansluiten bij iemand om een taak te verlichten. Niettemin waren er ook momenten waarop niemand echt de leiding nam, mensen elkaar voor de voeten liepen, tegenstrijdige taken begonnen uit te voeren en er al gauw conflicten ontstonden over wat nu precies de bedoeling was. Het samenwerken in de keuken ging, zeker op de drukke momenten zoals tijdens de voedselbedeling, gepaard met een vreemde mix van energie, chaos, plezier en vermoeidheid. Ter illustratie:

En dan ben ik naar de keuken gegaan en dat is gewoon gek wat daar gebeurde, ik stond achteraan en ik heb continu couscous op een bord gesmeten. Ik denk dat ik zo'n 800 borden heb gemaakt, de personen links van mij gaven de borden door, anderen deden er groenten bij, nog anderen vlees, soms moesten we kleinere bordjes maken voor de kinderen. We waren ongeveer met 20 mensen. De kleine gast naast mij was de hele tijd met zijn gsm aan het prutsen en ik porde hem aan om verder te werken. Op bepaalde momenten werd er half gedanst, geroepen en gedaan. Het is absurd, die vreemde ambiance die in die keuken tot stand komt. De energie in de keuken kan je echt niet beschrijven, dat is zo een uur, een uur en een half aan een stuk dat je continu aan het werk bent, bric à brac aan het organiseren, mensen roepen maar je moet je er over zetten en gewoon kalm blijven. De ene zegt 'er moet minder couscous', de ander zegt 'er moet meer couscous' blablabla. Op het einde hebben we wat borden gemaakt voor de vrijwilligers. De man die 's nachts in de stock slaapt stond erop dat ik ook een bord aannam. Ik ben rond half elf vertrokken, toen het meeste uitgedeeld en opgeruimd was. Buiten de keuken zag ik het blank meisje met de hoofddoek die al een aantal

avonden kwam helpen. Ze verzuchtte dat ze moe was, dat het kamp veel energie geeft maar dat je als je thuiskomt echt denkt van 'amai, wat is hier in godsnaam gebeurd'. (Observatieverslag)

De leden van CollectActif ondernamen pogingen om de interdependentie op niveau van de keuken beter te organiseren. Twee personen spraken een taakverdeling af waarbij de ene persoon in de voormiddag en de andere persoon in de namiddag de verantwoordelijkheid over de keuken op zich nam. Ze hingen ook een lijst op waar vrijwilligers hun naam op konden invullen. Een ander lid van CollectActif ondernam af en toe pogingen om deze vrijwilligers te registreren. Hij vroeg ze hun naam te noteren in een schrift samen met het aantal uren dat ze van plan waren te werken. Hij begon hiermee vanaf dag 1, liet het systeem dan vallen omdat er voldoende andere taken op hem wachtten, maar voerde het systeem terug in na een aantal incidenten waarbij onder andere een handtas van een vrijwilligster plots verdwenen was. De chef-kok van CollectActif trachtte de voorbereiding van de maaltijd zo vlot mogelijk te laten verlopen. Hij hield hierbij rekening met alle mogelijke vormen van diversiteit binnen de vrijwilligersgroep: vluchtelingen die de taal niet vaardig waren, een helse tocht achter de rug hadden en bezig wilden blijven om hier niet te veel over te hoeven nadenken, kregen makkelijke taken als groenten en vlees snijden toebedeeld. Een vrouw die al een aantal keer meehielp met de verdeling van de avondmaaltijden werd op een centrale plaats gezet zodat anderen vlug konden zien hoe ze het efficiënts konden werken. Een andere vrouw, die dakloos was en kampte met psychologische problemen waardoor ze moeilijk kon samenwerken met anderen, kreeg een plaats bij de afwasbak buiten aangewezen. Hier kon ze in alle rust goed doorwerken. Toen een van de leden van CollectActif zes maanden na de Maximiliaanervaring terugblikte op deze ervaring, stelde hij dat het opgenomen zijn binnen de interdependentie van de keuken een bijna therapeutische waarde had voor sommige vrijwilligers:

"*Au niveau de la cuisine, on a quand-même fait la thérapie, donc, il y a des personnes qui sont dans des situations mentales précaires en on a parlé avec eux.* […] *Dans la cuisine, il y avait des choses qu'on peut pas trouver en Belgique : des échanges entre les communautés, les africains, les Belges etc. Au niveau de la Belgique, ils sont un peu isolés mais ces contacts, la chaleur des contacts culturels, la cuisine… Donc, il y avait cette échange d'une côté et de l'autre côté, l'aspect psychique, car ces gens, ils étaient déprimés, exclus de la société et, à travers la cuisine, ils se sont sentis utile pour la société.*" (Focusgesprek II)

Het overgrote deel van de tijd worden taken informeel opgenomen en was er niet zozeer sprake van aansturing, tenzij mensen erom vroegen of indien de samenwerking dreigde fout te lopen. Dit laatste

trachtte de chef-kok, als hij aanwezig was, te voorkomen door rustig en vaak uit te leggen wat precies de bedoeling was, welke maaltijd we samen probeerden te bereiden en welke ingrediënten daarvoor in welke volgorde nodig waren. Hij schatte ook in hoeveel stress iemand aankon en spoorde vrijwilligers aan om geregeld pauze te nemen.

> *En dan kwam de kok langs en zei dat ik af en toe moest rusten, dat ik continu aan het werken was en dat beter om te rusten, energie op te bouwen en dan opnieuw te werken. En daar heeft hij natuurlijk groot gelijk in.* (Observatieverslag)

Het uitdelen van voedsel verliep vaak chaotisch omdat er geen vaste etensuren waren, we niet wisten hoeveel personen zouden aanschuiven en we vaak last minute nog op zoek moesten naar voldoende borden, bestek en eventueel brood om de maaltijd aan te vullen. Dit zorgde voor onduidelijkheid en onrust bij de personen die aanschoven voor een maaltijd. Aanvankelijk nam niemand hier een coördinerende rol in op maar het toenemend aantal vluchtelingen en de verhuis naar een vaste keuken vormden voor twee vrijwilligers, Hassan en Jamal, de kans om zich de functie van 'security' toe te eigenen. Tijdens de voedselbedeling plaatsten ze zich buiten de keuken, langs de dranghekkens en begeleidden de wachtenden op een respectvolle manier. Het feit dat ze deze leemte invulden kwam de samenwerking in de keuken en de organisatie van de solidariteit als geheel ten goede.

Ontmoeting

Volgens deze benadering ontstaan informele vormen van solidariteit uit toevallige kleine ontmoetingen. Door interactie en dialoog leren mensen elkaar beter kennen en begrijpen en groeit de tolerantie in de samenleving.

In dit onderdeel bespreken we verschillende vormen van ontmoeting. Mensen die goederen kwamen doneren kwamen kort en vluchtig in contact met meer vaste vrijwilligers en vluchtelingen. Vrijwilligers die, vaak langer dan ze zelf van plan waren, bleven werken in het park leerden elkaar steeds beter kennen en vormden samen een hecht systeem van solidariteit. Het creëren van ontmoetingsmogelijkheden werd door een aantal van deze vrijwilligers ingezet als strategie om nog meer solidariteit teweeg te brengen.

Een korte, direct maar ook vluchtige ontmoeting

De meeste donateurs kwamen goederen leveren, spraken hiervoor vrijwilligers aan die hen uitleg verschaften over de plaatsen waar ze die konden doneren en zetten hun spullen af of reden door

naar de opslagplaats in Molenbeek. Sommige donateurs zochten actief de ontmoeting met vluchtelingen op. Zij wilden rechtstreeks contact met de personen voor wie de goederen bedoeld waren, of op zijn minst voldoende zekerheid dat de goederen juist zouden terecht komen.

> *Het gezin uit Eindhoven wou hun kledij persoonlijk uitdelen aan de vluchtelingen. De man veronderstelde dat de vluchtelingenvrouwen niet durven naar de verdeling gaan, dat ze hun tenten niet durven verlaten. Ze getuigden van weinig geloof in het systeem van het kamp. Toen we het gerief op een bepaald moment meenamen en midden in het kamp verder bespraken hoe we het zouden verdelen, zag je onmiddellijk dat het zou foutlopen. Een aantal kinderen kwam kijken in de zakken. Een aantal vrijwilligers zeiden 'binnen de kortste keren zal er ruzie ontstaan omwille van die kledij'. Dus ik sprak de man aan in het Nederlands en legde het sorteersysteem uit, evenals de aparte plaats waar vrouwen kledij kunnen kiezen op een respectvolle manier, in plaats van al graaiend in zakken op de grond. Hij ging akkoord op voorwaarde dat hij de mensen van het kledingverdeelpunt kon ontmoeten.* (Observatieverslag)

De wil tot directe ontmoeting was ingegeven vanuit een bekommernis voor mensen op de vlucht maar bracht ook risico's met zich mee zoals exotisme en het opzoeken van een bevestiging van bestaande beelden die men heeft over vluchtelingen als dankbare ontvangers van hulp. Mensen wilden de situatie in het park met eigen ogen gezien hebben. Ze kwamen er de beelden over de vluchtelingenstromen waar ze de voorbije maanden door de media mee waren bestookt, verifiëren. Ze vroegen wat ze konden toen, vertoonden oprecht medeleven, maar waren evenzeer verwonderd door de agency van vluchtelingen die niet als louter dankbare subjecten zomaar elke vorm van liefdadigheid aanvaardden.

Gedeelde ervaring van werken, wonen en helpen in het kamp

Vaste vrijwilligers ontmoetten elkaar op dagelijkse basis en deelden erg intense ervaringen. Dit zorgde voor sterke banden tussen vrijwilligers die elkaar voor de ervaring in het Maximiliaanpark niet kenden (zie verder 'sociale gemeenschap'). Vrijwilligers werden gedreven door de wil om iets concreet en nuttig te doen voor vluchtelingen. Ze ondervonden dat hun hulp goed van pas kwam, leerden gaandeweg hun medevrijwilligers kennen en bleven zich inzetten in het park. Herhaaldelijke ontmoeting versterkte de interdependentie: medevrijwilligers worden 'bekende gezichten' op wiens inzet je kan rekenen.

Sommige vaste vrijwilligers waren danig onder de indruk van deze ervaring dat ze actief zochten naar mogelijkheden om een breder netwerk te betrekken. Ze wilden tonen wat er in het park aan de gang was en ze zetten ontmoeting op als strategie om meer solidariteit teweeg te brengen. Ze probeerden mensen te sensibiliseren betreffende de vluchtelingenkwestie door hen mee te nemen en rond te leiden in het kamp of door een werkmoment in het kamp te faciliteren. Een leerkracht uit Dilbeek kwam op een avond met zijn klas naar het kamp. De jongeren hielpen in de keuken, bleven overnachten in het kamp, en fietsten de dag erop terug naar school. Een aantal jongens had heel slecht geslapen en verzuchtte dat ze niet goed zouden kunnen opletten in de les. De leerkracht speelde hier op in en begon te praten over het belang van een degelijke opvang. Een vrouw die al meermaals was komen helpen in de keuken nam op een namiddag haar zoon mee om te tonen hoe het er in het kamp aan toe ging. Hij sloot zijn werkdag af met een welgemeende 'tot gauw!'. Een jongeman uit Zele werd meegenomen door zijn zus die geregeld goederen kwam doneren. Hij bleef plakken in het kamp en sloot zich aan bij de security groep. De ontmoeting trok deze bezoekers mee in het systeem van interdependentie en leidde tot erkenning van de noden van vluchtelingen en een bereidheid om zich hier verder voor in te zetten.

7. Plaats

DieGem werkt met de hypothese dat nieuwe vormen van solidariteit ontstaan uit praktijken op concrete plaatsen waar mensen van heel verscheiden culturele achtergronden (al dan niet gedwongen) nabij zijn. Op welke manier stimuleert plaats het ontstaan van innovatieve praktijken van solidariteit in diversiteit?

In dit onderdeel gaan we eerst in op de locatie van het park, vervolgens op de evolutie van een park naar een kamp waarin verschillende functies een plek kregen, en tenslotte op de specificiteit van deze plek als relationeel knooppunt.

Locatie van het park

Het Maximiliaanpark bevindt zich aan de Antwerpsesteenweg, vlakbij het Noordstation in Brussel en tegenover de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), waar de registratie van vluchtelingen gebeurt, en het Commissariaat Generaal voor de vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS), waar asielinterviews worden afgenomen.

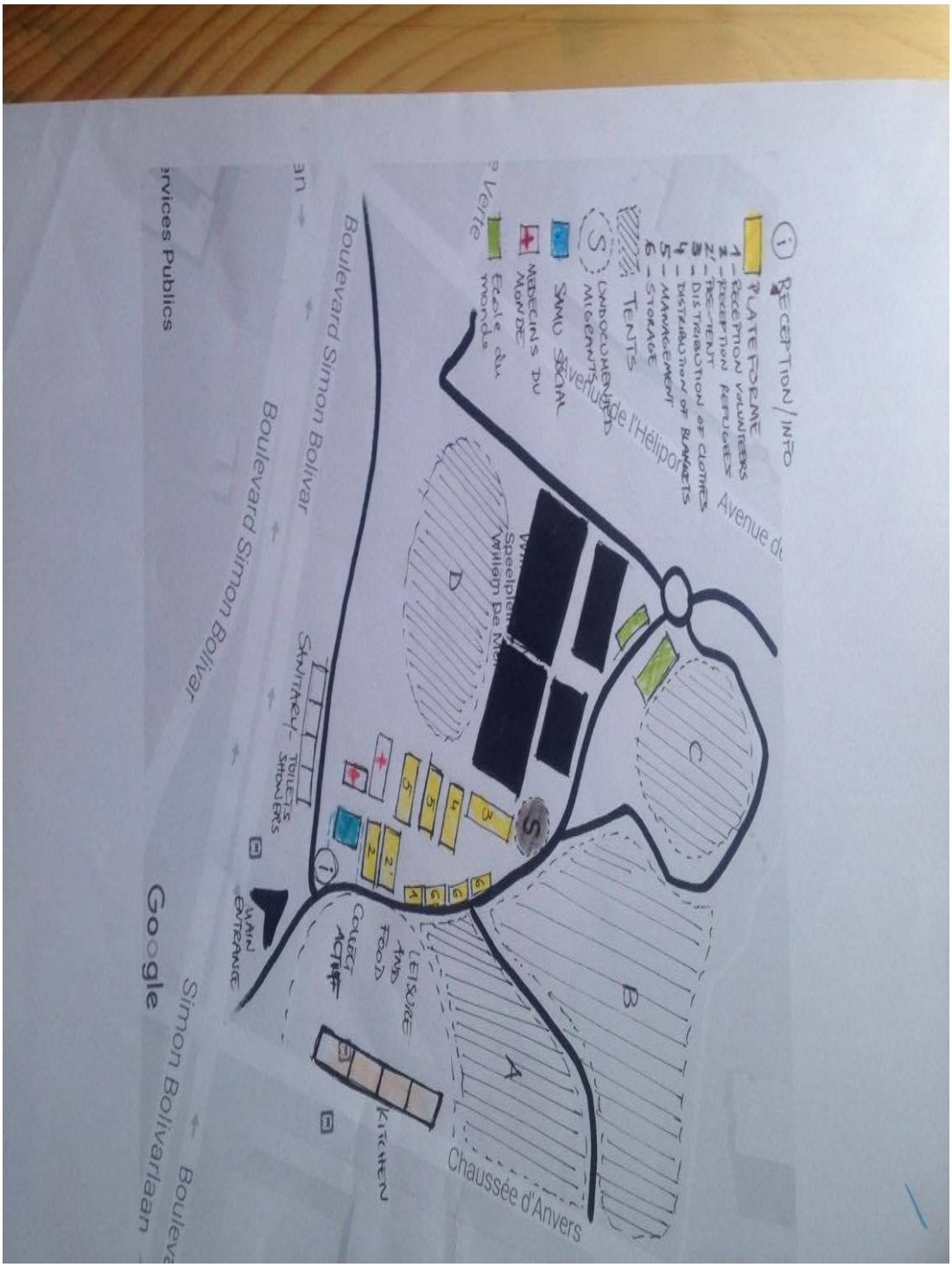
Het is een park van ongeveer 2 hectare middenin een wijk vol kantoorgebouwen van de overheid en bedrijven zoals BNP Paribas, Engie en Proximus. In gewone omstandigheden wordt het park gebruikt door buurtbewoners die er komen picknicken, voetballen of gebruik maken van de speeltuigen, een aantal daklozen die er overnachten op de bankjes, en ambtenaren en bedienden die het ’s morgens en ’s avonds doorkruisen op weg van het station naar hun werkplek en omgekeerd.

In september 2015 werd dit park de verblijfplaats van een wisselende groep van zo’n 500 à 1.000 vluchtelingen. De DVZ kon de registratie van vluchtelingen immers niet meer bijhouden en de politieke keuze werd gemaakt om, ondanks een grotere instroom van vluchtelingen, de beperkte openingsuren te behouden waardoor de nieuwkomers op straat sliepen in afwachting van hun registratie. Aanvankelijk verbleven de vluchtelingen in iglotentjes, maar na enkele dagen introduceerde Samu Social grotere tenten waar een familie of zes à acht alleenstaanden samen konden slapen.

Van een park naar een kamp

Het park werd een kamp, waarin op een informele manier een solidariteitsinfrastructuur werd uitgebouwd. De solidariteitsinfrastructuur kwam, zoals we hierboven al omschreven, heel snel tot stand en werd ook heel snel aangepast en uitgebreid. Eerst concentreerde men zich op de basisfuncties: de tenten en slaapzakken, het eten en de douches en toiletten. Daarna werden er naar

believen en op persoonlijk initiatief van vrijwilligers of groepjes vrijwilligers initiatieven bijgevoegd en afgevoerd. Op de tekening hieronder staan de verschillende functies van het kamp aangeduid. Dit geeft een beeld van hoe het park eruitzag op het moment dat de basisfuncties hun vaste plek hadden ingenomen. Op de pagina daarna staan de bewegingen van personen en goederen doorheen dit kamp aangegeven.

© H. Dela

© **H. Dela**

In september 2015 veranderde het rustige Maximiliaanpark in een publieke ruimte waar een in- en uitstroom van vluchtelingen, vrijwilligers en hulpgoederen plaatsvond. Deze publieke ruimte was gedurende een aantal weken hét aandachtspunt van nationale en internationale media. De locatie van het kamp maakte het tot een politieke ruimte 'op zich', er was weinig extra politieke actie vereist om het falen van de nationale en Europese overheden te belichten. Het simpel contrast tussen vrijiwilligers die actie ondernamen om de opvangcrisis die zich afspeelde voor de gebouwen van de bevoegde overheden aan te pakken, was duidelijk genoeg. Of zoals een collega-onderzoeker het verwoordde: *'wortels snijden en kledij uitdelen is waarschijnlijk nog nooit zo politiek geweest'*.

Het Maximiliaanpark als relationeel knooppunt

De naam 'Maximiliaanpark' was voor september 2015 een quasi onbekende naam voor wie er in de buurt werkte en zelfs voor wie er in de buurt woonde. Deze plek werd plots dé plaats bij uitstek om solidariteit voor vluchtelingen te demonstreren en te organiseren. Het kleine, anonieme park kreeg een ziel en een sterke identiteit gelinkt aan solidariteit, humanisme en vluchtelingen.

In dit park werden nieuwe, sterke netwerken en sociale relaties opgebouwd en kwamen netwerken en relaties van over de hele wereld samen. Vluchtelingen die pas aangekomen waren, trachtten via skype in contact te komen met achtergebleven familieleden in het land van herkomst en volgden via What's App mee de routes op van vrienden en familie die in hun voetsporen aan het treden waren. Iraakse en Syrische vluchtelingen die al even in België verbleven, kwamen langs in het kamp om navraag te doen over de situatie in hun geboortestreek. Sommigen onder hen kwamen zelfs geregeld langs in het kamp om op zoek te gaan naar kennissen en familie waarvan ze wisten dat die onderweg waren naar België.

> *Na het avondmaal praatte ik even met Ali, een jonge Irakees die zowel in de keuken helpt als deel is van de security groep. Ali zwaaide naar een man en die kwam bij ons staan. De man is ook van Irak en woont al langer in België, in de buurt van het Maximiliaanpark. Hij kwam de voorbije dagen geregeld voedsel doneren. De man kent Ali van in Irak en werd via zijn moeder op de hoogte gebracht van Ali's komst. Hij vroeg aan Ali of hij geld nodig had, of eten, maar Ali zei 'no, I'm good, I have everything what I need'. De man vertelt me dat hij had voorgesteld om Ali in huis op te nemen maar dat Ali dit niet wou. De man gaat morgen naar Antwerpen, naar een soort Iraakse organisatie waar de vader van Ali €1000 aan bezorgde om aan zijn zoon te geven.* (Observatieverslag)

8. Leerprocessen

Leerprocessen op niveau van de betrokkenen (professionals en deelnemers) spelen een rol bij het tot stand komen van nieuwe vormen van solidariteit in diversiteit.

In het Maximiliaanpark vonden rijke en diepgaande vormen van leren plaats. Die omvatten zowel kwalificerende, socialiserende als subjectiverende leerprocessen. Deze leerprocessen vonden hun grond in de sterke sociale gemeenschap die binnen dit kamp tot stand kwam, maar ook in de onderbrekende dynamiek die daar heerste.

Nieuwe hulpverleners

Sommige vrijwilligers hadden al enige ervaring in het werken met vluchtelingen of het organiseren van hulpverlening maar de meeste vrijwilligers kwalificeerden zich ter plekke tot hulpverleners binnen een noodsituatie. Zoals we hierboven al omschreven, verliep dit niet altijd even vlot en waren bevoegdheidsconflicten alomtegenwoordig in het kamp, maar niettemin leerden veel vrijwilligers hoe ze 'vanuit het niets' een (onderdeel van een) hulpverleningssysteem op poten konden zetten en draaiende houden.

> *« On a beaucoup appris au parc Maximilien, à clouer, à forer, à serrer, à monter une tente. On a appris plein de trucs. Moi, maintenant si tu me mets dans une ile déserte, ça va, je vais me débrouiller. »* (Focusgesprek II)

Een groep jongeren uit de Noordwijk van Brussel ging na de afbraak van het Maximiliaankamp aan de slag in Calais. Ze bouwden er de keuken 'Belgium Kitchen'[2]. Ze maakten gebruik van hun ervaring in het Maximiliaanpark om ook in deze context voedselbedeling te organiseren. Het werk in het Maximiliaankamp was voor hen een fundamentele leerervaring waar ze nog steeds op verder bouwen.

[2] Voor meer info zie https://www.facebook.com/BelgiumKitchen/?fref=ts

Yassin, een van de vrijwilligers van het Maximiliaanpark helpt met de bouw van een nieuwe keuken in Calais

Vrijwilligers leerden een taak opnemen binnen een systeem van interdependentie. Al doende kwalificeerden ze zich voor hun specifieke taak/taken en met de tijd ontwikkelden ze hun eigen plekje binnen het solidariteitssysteem. Ze leerden (vaste) medevrijwilligers kennen alsook de structuur van het kamp en de manier van werken die hierbinnen tot stand kwam. Het deel uitmaken van de Maximiliaangemeenschap versterkte mensen. Het gaf hen het gevoel een plaats te hebben binnen een groter en zinvol geheel. Zeker voor personen met een kwetsbaar profiel, zoals daklozen, mensen zonder wettig verblijf of langdurig werklozen, was dit een nieuwe ervaring. Ze hoorden ergens bij, leverden een zinvolle bijdrage, werden hiervoor erkend én smeedden sterke banden met mensen die ze anders niet zouden ontmoeten. Een vrijwilliger reflecteerde zes maanden na datum als volgt over deze unieke ervaring in het Maximiliaankamp:

> *"C'est un camping international gratuit. Moi, je venais juste de rentrer à Bruxelles. J'ai habité ici depuis deux ans, mais vraiment, c'est à ce moment-là que j'ai fait des vraies rencontres.* ***Je me suis retrouvé dans l'humanité****, je me sentais moi-même, je faisais des choses que j'aime."* (Focusgesprek II)

Voor veel vrijwilligers betekende hun engagement in het Maximiliaanpark tevens een breuk in hun alledaagse leven. Hun persoonlijke en maatschappelijke achtergrond deed er niet toe. Socio-economische en socio-legale subjectdefiniëringen werden in het hier en nu tijdelijk 'on hold' gezet waardoor mensen posities innamen die ze nog nooit hadden ingenomen zoals de Marokkaanse

jongeren uit het Antwerpse die de security van het kamp organiseerden, een positie die gepaard ging met veel erkenning en respect vanuit de andere actoren van het kamp en externen.

Een hechte gemeenschap

De interdependentie van het Maximiliaanpark vormde de onderlegger van een sterke gemeenschap. De gedeelde taak die vrijwilligers op zich namen om onthaal en opvang voor vluchtelingen te organiseren zorgde voor een sterk gevoel van verbondenheid. De gedeelde ervaring van werken en wonen in het kamp maakte de vrijwilligersgroep tot een hechte groep die trachtte om samen, in vaak moeilijke omstandigheden, zo goed mogelijk hulp te bieden aan mensen op de vlucht.

Vrijwilligers getuigden over intense ervaringen die lang bij bleven. Iemand die vaak 's nachts in het kamp was had het over die nacht toen 40 mannen in de buurt van het kamp werden afgezet. Toen moesten vrijwilligers in allerijl op zoek naar tenten en slaapzakken: *'die camionette met die mannen, in het midden van de nacht, zij niet wetende waar ze waren, wij niet wetende hoe en waar we ze te slapen zouden kunnen leggen, dat zijn beelden en momenten die bij blijven'*. Als onderzoeker ervaarde ik zelf het effect van deze gedeelde ervaringen. Op een avond, toen ik rond 22u het kamp wou verlaten, kwam ik drie personen tegen in de buurt van de WTC torens. Het waren een Afghaanse broer en zus begeleid door een vrijwilliger, Wim. Ze waren wanhopig op zoek naar de noodopvang van het Rode Kruis, die toen net zou geopend zijn. Toen we de ingang vonden, bleek dat er geen plaats meer was voor hen. Wim en ik stonden daar, in het midden van Europa, in het centrum van Brussel met twee Afghaanse minderjarigen die net hun moeder verloren hadden op de Middellandse Zee. We legden de Afghaanse tieners dan maar te slapen in een tent in het park.

Vrijwilligers voelden dat ze een taak, een verantwoordelijkheid, een last deelden. De verbondenheid die hieruit voortvloeide, uitte zich op verschillende manieren. Wim en ik kwamen elkaar na onze nachtelijke interventie geregeld tegen in het kamp, we sloegen een babbeltje, knikten naar elkaar, vroegen hoe het ging, polsten of de ander voldoende had geslapen enzovoort. Vaste vrijwilligers brachten al hun vrije tijd door in het park omwille van de zinvolle taak die ze er konden opnemen, maar na verloop van tijd even zeer omwille van de vriendschapsbanden die er gesmeed werden. Toen ik een weekend niet in het kamp aanwezig was, zag een andere medevrijwilliger, Jamal, me terug en gaf me een schouderklopje: *'ça fait longtemps que je t'ai pas vue'*. Ik bedacht me naderhand dat het maar drie dagen geleden was. Op een avond nam ik de trein van Brussel naar Antwerpen. In mijn wagon zat een jongeman die ik herkende van in het kamp. We knikten naar elkaar en ik sprak hem aan bij het verlaten van de trein. Hij vertelde dat hij al drie weken in het kamp woonde. Hij had

zin om even naar huis te gaan, zich te douchen en misschien langs de kapper te gaan. Daarna zou hij zo vlug mogelijk terugkeren naar het park. Hij keek naar zijn gsm en lachte trots: *'iedereen van het park is me aan het toevoegen op facebook!'*. De ervaring in het Maximiliaanpark smeedde dus nieuwe banden. Sommige vrijwilligers getuigden over kwade ouders of vrienden die lieten blijken dat ze zich verwaarloosd voelden. Toen één van de vrijwilligsters zes maanden na de Maximiliaanervaring terugblikte, stond ze zelf verstomd van het nieuwe sociale netwerk dat zich er vormde:

> *"Tu vois, personne ne connaissais personne. C'est fou de penser que ses gens sont devenus mon quotidien. Sans le parc, on ne se serait jamais croisés."* (Focusgesprek II)

De afbraak van het Maximiliaankamp ging dan ook gepaard met veel emoties en wederzijdse beloftes om contact te blijven houden. Het sterke gemeenschapsgevoel bleef ook na de ervaring in het park verbonden met engagement, solidariteit en een diepgaand verantwoordelijkheidsgevoel naar vluchtelingen toe. De jongeren uit het Antwerpse organiseerden ritten naar Calais en Duinkerke. En de hierboven geciteerde vrijwilligster getuigde hoe ze zes maanden na datum nog altijd actief was en het gevoel had dat ze in het park 'was blijven steken':

> *"Ça s'est fait par hasard, je suis passée devant le parc un jour et le lendemain, j'avais des heures libres devant moi et je suis encore en train de tirer dans ses heures-là (lacht). Je ne suis jamais repartie. Je continu encore maintenant, je suis toujours engagée, je suis toujours bénévole. C'était pas pensé, je suis arrivée et je suis restée."* (Focusgesprek II)

Na de afbraak van het kamp schrijven vrijwilligers hun naam op de fluovestjes van medevrijwilligers

Een onderbrekende leerdynamiek

In het Maximiliaanpark kwamen diepgaande connecties tot stand die anders nooit tot stand zouden zijn gekomen. De hechte samenwerking in diversiteit vormde de voedingsbodem voor een onderbrekende leerdynamiek met betrekking tot kwesties als burgerschap, migratie en diversiteit. De vrijwilligers van de keuken hadden elkaar leren kennen via gedeelde maar ook urgente actie. De urgentie van de situatie liet aanvankelijk geen diepgaande uitwisseling toe. Na verloop van tijd en bij het steeds beter draaien van de solidariteitsinfrastructuur kwam hier wel ruimte voor vrij. Op die momenten ontdekten vrijwilligers wat de achtergrond eigenlijk was van de andere vrijwilligers waar ze vaak al een tijdje mee aan het samenwerken waren, en kwamen maatschappelijke kwesties naar boven. Zo ontdekten een aantal vrijwilligers dat de meeste leden van CollectActif, alsook een heel aantal van de medevrijwilligers, geen wettig verblijf hadden. Ze waren verwonderd over hun manier van aanpakken die duidelijk getuigde van veel arbeidservaring. Ze waren zich niet bewust van het feit dat belangrijke delen van onze economie draaien op de inzet van mensen zonder wettig verblijf.

> *Op een bepaald moment was de elektriciteit uitgevallen en zei Hamou 'maintenant on doit travailler on noire, mais voilà comme sans-papiers, on a l'habitude de travailler en noire'. Hij vertelde over zijn ervaring in de Abattoir, in de slachthuizen, en dat dat eigenlijk slavernij was. Daar wist ook niemand dat hij geen papieren had, hij had een badge en dergelijke om de Abattoir binnen te gaan, maar geen arbeidscontract. Hij zag er heel 'officieel' uit maar werkte illegaal. Samira was erg verwonderd dat Hamou al 13 jaar in België was zonder papieren. Ze bezorgde hem een aantal contactgegevens maar Hamou vertelde dat hij al heel veel sociaal assistenten en advocaten had geraadpleegd.* (Observatieverslag)

De onderliggende motivatie van de kookactiviteiten van CollectActif was altijd al het faciliteren van een onderbrekende leerdynamiek. Via de gemeenschappelijke kookactiviteit willen ze mensen van diverse achtergronden samenbrengen en hopen ze dat vooroordelen worden doorbroken. Meer specifiek hopen ze op erkenning van mensen zonder wettig verblijf als waardevolle en te waarderen burgers. Het park voegde een extra dimensie toe aan hun activiteiten: de urgentie van de vluchtelingenkwestie. Hierdoor werd een veel bredere groep aangezet tot actie. Eenieders hulp was meer dan welkom. De urgentie van de situatie liet niet toe om vrijwilligers te screenen op hun achtergrond. Grenzen tussen Europese staatsburgers, mensen zonder wettig verblijf, daklozen, overheidsambtenaren, enzovoort vervaagden. Ze deden er in het hier en nu niet toe. De keuken gaf een plaats en een mogelijkheid tot erkenning van groepen die in de samenleving niet op een positieve manier erkend worden. Het werken in deze keuken faciliteerde dan ook een onderbrekende leerdynamiek over solidariteit in diversiteit en zette een proces van bewustwording

in gang over de meerwaarde van diverse groepen in onze samenleving. De vrijwilligers die zes maanden na datum reflecteerden over hun inzet in het park zagen dit als belangrijkste meerwaarde van de keuken en belangrijkste 'leemte' die volgde op de afbraak van de keuken.

> *"Il y avait surtout le café le matin, un sans-abris qui se réveille a besoin d'un café, il a jamais eu ça, et il a des années il a jamais eu, et il l'a eu au parc Maximilien, même les sans-abris et les gens dans la précarité venaient aider au parc, il y avait pas un sans-abri il y en avait plusieurs ils venait ramasser la poubelle, et la faute c'est d'avoir détruit ce parc.* ***Cette cuisine elle aurait pu faire beaucoup des choses, sensibiliser les plus jeunes, les plus âges, le monde qui comprenne pas, c'était pas une cuisine c'était une école pour éduquer****."* (Focusgroep II)

9. Solidariteit in spanningsvelden

Daar waar innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit ontwikkeld worden, ligt de betekenis, de vorm, de inhoud en de oriëntering van die solidariteit nog relatief open. We zien minstens zes spanningsvelden waarlangs solidariteit concrete invulling kan krijgen. De concrete context, het hier en nu, bepaalt steeds opnieuw mee welke specifieke posities op deze spanningsvelden de invulling van solidariteit meekrijgt. Maar ook beleidsmaatregelen en professionele interventies kunnen de positionering van plaatsgebonden vormen van solidariteit in diversiteit op die spanningsvelden faciliteren.

In dit deel gaan we in op de spanningsvelden die binnen deze case naar voor traden: de spanning tussen een universalistische en een particularistische invulling van solidariteit, de mogelijkheid tot solidariteit in nabijheid ten opzichte van een kwestie die voorheen ver-van-ieders-bed leek en de mogelijkheid om geijkte invullingen van onthaal en opvang van vluchtelingen in vraag te stellen.

Universalistisch particularistisch

Iedereen kan in principe deel uitmaken van solidariteitsmechanismen. Is dat het geval dan spreken we over een universele invulling van solidariteit. Blijft de solidariteit beperkt tot specifieke groepen op basis van kenmerken zoals afkomst, gender of leeftijd dan spreken we van een particularistische invulling.

De solidariteit in het Maximiliaanpark was gericht naar vluchtelingen. In het park werd ‘de vluchtelingencrisis’ op een concrete manier zichtbaar via verhalen van particuliere mensen op de vlucht. Op een even concrete manier konden vrijwilligers en donateurs tegemoet komen aan hun noden en het onmiddellijk effect hiervan vaststellen. Het park was de locatie waar universele verhalen over mensen op de vlucht konden gelinkt worden aan concrete interventies om aan hun behoeftes te voldoen. Tegelijk duidde de alomtegenwoordige slogan ‘et si c’était toi?’ erop dat vluchten voor oorlog en geweld geen particulier verhaal is van andere mensen, maar een universele situatie die eenieder kan overkomen.

In de hoofden van veel donateurs had zich echter vaak een redelijk sterk beeld genesteld van wie rechthebbend is, wie een echte vluchteling is en naar wie de solidariteit met andere woorden moest gericht zijn. Zo kwam een vrouw op een ochtend koffiekoeken doneren onder de voorwaarde dat ze enkel naar de ‘echte Syrische vluchtelingen’ gingen. Er kwam ook een koppel langs om kleren uit te delen. De vrouw van het koppel wou een koffer geven aan een van de vrouwen die ze in het park had

ontmoet maar haar man hield haar tegen: *'pas op, misschien is dat wel een van die zigeuners en dan moeten we hen de tas niet geven want het is voor de echte vluchtelingen'*. Dergelijke ingesteldheid werd versterkt door de media die toen een aantal voorbeelden gaf van donaties die niet in de juiste handen zouden terecht gekomen zijn, of niet bij diegene die ze het meest nodig hadden.

Ook de bevoegde beleidsmakers hadden commentaar op de solidariteit binnen het park en hoe die geen onderscheid maakte tussen verschillende categorieën van rechthebbenden. Zij gingen zelfs een stap verder door niet enkel een onderscheid te maken tussen mensen in een precaire situatie die al langer in België verblijven (zoals mensen zonder wettig verblijf of daklozen) en recent aangekomen vluchtelingen, maar ook een onderscheid te maken tussen deze nieuwkomers onderling. Zo tweette staatssecretaris voor Asiel en Migratie Theo Franken over de asielzoekers: 'de meeste asielaanvragers zijn alleenstaande mannen, geen families met kinderen' of 'we hebben het hier niet over Syrische oorlogsvluchtelingen, we hebben het over alleenstaande mannen uit Irak'. Hiermee bakent hij duidelijk af wie recht heeft op onze solidariteit en wie niet. Met het woord oorlogsvluchteling introduceert hij een nieuwe categorie die claims op solidariteit vanwege andere groepen doet vervagen. De vrijwilligers van het Maximiliaanpark gingen hier niet in mee, maar hadden oog voor diverse als legitiem ervaren noden. De verhalen van de Irakezen over het willekeurig sektarisch geweld, die volgens de Belgische overheid geen veralgemeende situatie van onveiligheid met zich meebrengen, en het feit dat ook de Irakezen een lange en gevaarlijke tocht achter de rug hadden, waren voor deze vrijwilligers voldoende om ook hen recht te geven op hulp.

De solidariteit van de Maximiliaanvrijwilligers met niet-vluchtelingen was een andere kwestie. Er werden geen tenten uitgedeeld aan een actiegroep van mensen zonder wettig verblijf. Zij hadden hier ook niet op gerekend, maar toen een van hen toch langsging voor een betere tent, werd dit geweigerd en ontstond er bijna een gevecht. Deze actiegroep schoof ook telkens als laatste aan voor een warme maaltijd. Ze wilden vermijden dat er discussie ontstond over het feit dat ze een maaltijd zouden inpikken die voorzien was voor vluchtelingen.

CollectActif ging duidelijk in tegen elke tendens tot categorisering. Naar de donateurs toe namen ze een duidelijk standpunt in: '*we koken voor iedereen en als je hier niet mee akkoord gaat dan neem je je spullen maar terug mee naar huis*'. Ze doopten de keuken om tot 'la cuisine du monde pour tout le monde' en stelden vlakaf : *'on s'en fout des catégories, quand on a faim, on a faim, tout le monde est bienvenu'* (Focusgesprek II). De vrijwilligers maakten er mee een principeskwestie van om echt iedereen te bedienen. Er werd altijd nog geïmproviseerd om een deftige maaltijd aan te bieden voor de laatsten in rij. De afbraak van het kamp, waar CollectActif zelf het gevoel had dat ze als belangrijke

speler buitenspel waren gezet, overtuigde hen nog meer van deze mening. Ze toverden de alomtegenwoordige slogan ‘refugees welcome’ dan ook om in deze:

Het nieuwe logo van CollectActif: ‘iedereen welkom’

Afstand nabijheid

Dit spanningsveld gaat in op de ruimtelijkheid en de tijdelijkheid van solidariteit. Gaat het om solidariteit tussen mensen die zich dicht bij elkaar bevinden in tijd en ruimte? Of gaat het om solidariteit tussen mensen die zich op een zekere fysieke en temporele afstand van elkaar bevinden en die dus gemedieerd wordt door instituties die die fysieke afstand helpen overbruggen?

Het Maximiliaanpark maakte solidariteit in nabijheid mogelijk ten opzichte van mensen op de vlucht voor oorlog en geweest, een kwestie die voorheen vaak een ‘ver-van-mijn-bed’ show bleef. De slachtoffers van de Syrische burgeroorlog konden van op afstand amper op Europese solidariteit rekenen, getuige bijvoorbeeld de erg lage inkomsten van het Consortium Levens Redden – Syrië 12 12. Deze slachtoffers kregen echter een gezicht vanaf de zomer van 2015, toen de eerste beelden van vluchtelingen die Europese grenzen overstaken ons begonnen te bereiken. We zagen hoe ze steeds verder noordwaarts reisden, hoe de treinen tussen Hongarije en Oostenrijk vol vluchtelingen zaten, hoe ze daarna soms zelfs te voet en al wandelend op autostrade verder reisden richting Duitsland. Eind augustus waren ze ook zichtbaar in Brussel.

> *Ik had deze ochtend een gesprek met de eigenaar van het appartement waar ik verblijf. Hij vertelde hij hoe op een avond naar huis wandelde en een familie zag wandelen op de Anspachlaan. Het was duidelijk een familie die net was aangekomen. De aanblik van deze*

familie op de vlucht was voor hem een bevreemdende ervaring, het voelde tegelijk realistisch als onrealistisch aan: 'ik keek naar die familie in het midden van een verlaten winkelstraat en het voelde zo vreemd aan, het was alsof ik naar een film keek maar ze liepen er in het echt, zagen er zo moe uit… (Observatieverlag)

Wat veraf was komt dichtbij en de solidariteitsinfrastructuur in het park maakte het mogelijk om een directe bijdrage te leveren. De afstand wordt overbrugd en er zijn geen intermediaire organisaties nodig om je solidariteit te betuigen, je kan zelf ter plekke goederen afleveren of een handje toesteken. Sommige vrijwilligers zochten actief deze nabijheid op en verplaatsten zich naar het park omdat ze daar voor zichzelf konden uitmaken op welke manier ze hun solidariteit konden betuigen: een man uit Genk kwam de organisatie van het kamp ter plekke inspecteren en ging na welke hulp nog nodig was om daarna een inzameling te houden bij mensen uit de Turkse gemeenschap van Genk, een Marokkaanse familie uit Rotterdam deed hetzelfde.

Het kamp maakte de louter fysieke afstand tussen mensen kleiner, maar ook de emotionele afstand werd overbrugd. Vluchtelingen werden voor even niet meer toegewezen naar locaties ver buiten de samenleving met weinig mogelijkheden tot directe integratie en opbouw van sociale netwerken. In het kamp was er directe ontmoeting, samenwerking en uitwisseling en ontstonden er sterke banden en vriendschappen tussen burgers allerhande.

Integratie-transformatie

Dit spanningsveld speelt op het niveau van de effecten van solidariteit. Solidariteit die integratie in een bestaande sociale orde veronderstelt, bevestigt bestaande sociale verhoudingen en maatschappelijke structuren. Solidariteit kan ook vorm krijgen op basis van een transformatie van sociale relaties en maatschappelijke verhoudingen.

Het Maximiliaankamp organiseerde noodopvang voor vluchtelingen. De organisatie van deze opvang verhoudt zich op een welbepaalde manier tot het reguliere opvangsysteem voor vluchtelingen. In het kamp vond er een transformatie plaats van sociale relaties en van de plaats die aan nieuwkomers wordt toegeschreven binnen onze samenleving.

Daar waar vluchtelingen door bevoegde overheidsinstanties als de DVZ behandeld worden als een nummer, als een dossier binnen het systeem dat vervolgens volgens bepaalde standaardprocedures wordt toegewezen aan opvangcentra verspreid over het ganse land, waren de vluchtelingen in het Maximiliaanpark medemensen die men welkom heette en zo goed mogelijk trachtte op te vangen. Ze konden, indien ze dit wilden, binnen de Maximiliaangemeenschap en het systeem van

interdependentie zelf een actieve rol opnemen. Zo was hun inzet als vertalers bv. cruciaal. De rol die ze opnamen in het Maximiliaankamp staat in schril contrast met de positie die ze krijgen toebedeeld in het reguliere opvangsysteem. Een deel van de Maximiliaanvrijwilligers bestond bv. uit vluchtelingen die in Klein Kasteeltje verbleven maar er zo weinig mogelijk tijd wilden spenderen omdat er niets te doen was en/of omdat er van hen werd verwacht dat ze niets deden. Ali, een jonge Irakees, verliet zelfs het opvangcentrum waaraan hij werd toegewezen om terug te keren naar Brussel en verder te werken in het kamp. Dit opvangcentrum, in een heel klein dorpje in de uithoek van ons land, was in zijn eigen woorden de uitgelezen plaats om depressief te worden: *'I don't see people there, I walk on the road but there is nobody, I come from Bagdad, how can I live there?'*. Reguliere opvangcentra zijn in de perceptie van veel vluchtelingen 'de wachtkamers van de samenleving'. Pas na hun eventuele erkenning volgt een integratieproces in de samenleving. In het Maximiliaanpark hoorden ze erbij, in de wereld daarbuiten moeten ze hier vaak nog lang op wachten.

Er vond ook een transformatie plaats van sociale relaties en van de manier waarop die tot stand komen. Binnen het regulier opvangsysteem wordt ontmoeting tussen bv. burgers en vluchtelingen gemedieerd door allerlei instituties. Vanaf halverwege september voorzag de overheid in een noodopvangsysteem maar de vluchtelingen bleven overdag naar het kamp komen omwille van de gemoedelijke sfeer, de activiteiten en ontmoetingsmogelijkheden. Een aantal Iraakse mannen maakte me erg duidelijk waarom ze liever in het park sliepen dan in de WTC toren die de overheid als tijdelijke opvang had ingericht. Ze wezen naar de toren en zeiden: *'the people in the camp are beautiful, we don't like the police'*. In het Maximiliaankamp vond directe ontmoeting plaats en de gedeelde ervaring van werken en leven in het kamp zorgde voor hechte banden tussen een diversiteit aan mensen waarin lang niet altijd duidelijk was wie hielp en wie geholpen werd.

Voor sommigen actoren binnen het park ging de transformatie echter niet ver genoeg. Onder andere een beweging van mensen zonder wettig verblijf, Regularisation 2009[3], uitte haar ongenoegen over het feit dat de hulverlening binnen het kamp niet verder ging dan het verstrekken van noodhulp. Zij benadrukten het belang van een ander migratiebeleid, een politieke beweging en structurele oplossingen voor zowel politieke als economische vluchtelingen. Dit standpunt leidde herhaaldelijk tot conflicten met het Burgerplatform, zeker toen met de afbraak van het kamp ook geen plaats meer werd voorzien voor deze actiegroep.

[3] Deze beweging ontstond na de regularisatiecampagne van 2009 en verenigt de een groep mensen die lang op een antwoord op hun aanvraag wachtte en/of die omwille van problemen met hun werkgever een negatief antwoord kregen

Bibliografie

Goffman, A. (2014). *On the run: fugitive life in an American city*. Chicago: University of Chicago Press.

Nicholls, W. (2008). The urban question revisited: the importance of cities for social movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, *32*, 1468–2427.

Pers

De Standaard (31/8/2015). *Migranten zonder papieren koken voor nieuwkomers*. Te raadplegen op http://www.standaard.be/cnt/dmf20150831_01841995

Knack, 8/9/2015. *Theo Franken over beperkt aantal vluchtelingen in WTC gebouw: 'Tentenkampje te knus blijkbaar'*. Te raadplegen op http://www.knack.be/nieuws/belgie/theo-francken-over-beperkt-aantal-vluchtelingen-in-wtc-gebouw-tentenkampje-te-knus-blijkbaar/article-normal-603425.html

Knack, 20/9/2015. *Bart De Wever: 'Tentenkamp Maximiliaanpark is extreemlinkse activistenpost'*. Te raadplegen op http://www.knack.be/nieuws/belgie/bart-de-wever-tentenkamp-maximiliaanpark-is-extreemlinkse-activistenpost/article-normal-606691.html

Bijlages

Questionnaire Focus Groupe I

A) Effectuer les procédures de confidentialité

B) Expliquer le but de la recherche

C) Structure : D'abord information personnel concernant participation et motivation, puis en groupe reconstituer l'histoire de CA jusqu'au moment du Parc Maximilien, réflexion sur la dynamique des coopérations, à la fin de nouveau chaque personne pour dire des mots en concluant

C) Allumer l'enregistreur

Histoire personnelle

- D'abord on veut demander si tout le monde peux présenter lui-même et expliquer (FAIR TOUR)
    - A) comment et
    - B) pourquoi ils sont devenu impliqué dans CollectActif (5min par personne)
        - C'était quand?
        - Pourquoi avez-vous décidé de participer à ce moment?

Histoire de CA (CALENDRIER)

- Qui a pris l'initiative pour établir CollectActif ?
- Quel sont les objectifs de CA ?
    - Est-ce que ces objectifs sont-ils évolues pendant le parcours de CA ?
    - Est-ce que il y a des revendications politique aussi ?
- Qu'est-ce que vous faites en pratique quotidien avec CA ?
    - Avec Qui ? Combien de personnes ?
    - Pour qui ?
    - Ou ? Endroits spécifiques ?
- Quels sont les moments clés selon vous dans l'histoire de CA ?
    - 2013 début Pigment
    - 2015 CollectMet
    - Fin 2015 Parc Maximilien

- Pouvez-vous décrire des événements particuliers auxquels vous avez participé qui ont eu un impact personnelle? (FAIRE TOUR)
- Avec quels organisations a CA participé? Situez-les dans le calendrier.
    - La Communa
    - Toestand
    - Pigment
    - Cultureghem
    - .. ?
- Comment est-ce-que CA a-t-il entrenu des relations avec les autres collectifs sans-papiers ?
    - Lesquelles ? Quand ?

<u>Conclusions (TOUR par personne)</u>

- Qu'est-ce que cela signifie d'être un membre de CA selon vous ?
- Comment est-ce-que vous voyez le futur de CA ?

Questionnaire Focus Groupe II

A) Effectuer les procédures de confidentialité

B) Expliquer le but de la recherche

C) Structure : le dynamique de parc Maximiliaan depuis le début jusqu'à la fin (les engagements personnels, les différents acteurs, le rôle de CollectActif) et la signification de l'expérience du parc dans le trajet du CollectActif

C) Allumer l'enregistreur

- Le début
    - Pourquoi vous vous êtes engagés dans le parc? Et dans la cuisine de CA ?

- Le processus
    - Pourquoi vous avez décidé de construire une cuisine fixe?
    - Gérer les bénévoles ?
    - La relation avec les autres acteurs dans le parc ? Plateforme, collectifs (2009), ONG ?
    - Relation avec les réfugiées ? interaction ? travailler ensemble ? connections ?

- Le fin
    - La décision de quitter le camp?
    - Perdre une place ?

- Et maintenant?
    - Cuisine du monde pour tout le monde
    - PalletActif
    - Prix et subsides
        - Citoyenneté ?
        - Appris par rapport à cette expérience ?